

DÜNYA KLASİKLERİ DİZİSİ: 88
YAHUDİLER

Bu kitap Cumhuriyet Dünya Klasikleri Dizisi için özel olarak çevrilmiştir.
Yayına hazırlayan : Egemen Berköz
Dizgi : Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Baskı : Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti.
Şubat 2000

LESSING
YAHUDİLER
(Bir Perdelik Güldürü)

Almancadan çeviren:
Yüksel Pazarkaya

75. yıl coşkusuyla...

Hümanizma ruhunu anlama ve duymada ilk aşama, insan varlığının en somut anlatımı olan sanat yapıtlarının benimsenmesidir. Sanat dalları içinde edebiyat, bu anlatımın düşünce öğeleri en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir ulusun, diğer ulusların edebiyatlarını kendi dilinde, daha doğrusu kendi düşüncesinde yinelemesi; zekâ ve anlama gücünü o yapıtlar oranında artırması, canlandırması ve yeniden yaratması demektir. İşte çeviri etkinliğini, biz, bu bakımdan önemli ve uygarlık davamız için etkili saymaktayız. Zekâsının her yüzünü bu türlü yapıtların her türlüşüne döndürebilmiş uluslarda düşüncenin en silinmez aracı olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyatın, bütün kitlenin ruhuna kadar işleyen ve sinen bir etkisi vardır. Bu etkinin birey ve toplum üzerinde aynı olması, zamanda ve mekânda bütün sınırları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi ulusun kitaplığı bu yönde zenginse o ulus, uygarlık dünyasında daha yüksek bir düşünce düzeyinde demektir. Bu bakımdan çeviri etkinliğini sistemli ve dikkatli bir biçimde yönetmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemeyen Türk aydınlarına şükran duyuyorum. Onların çabalarıyla beş yıl içinde, hiç değilse, devlet eliyle yüz ciltlik, özel girişimlerin çabası ve yine devletin yardımıyla, onun dört beş katı büyük olmak üzere zengin bir çeviri kitaplığımız olacaktır. Özellikle Türk dilinin bu emeklerden elde edeceği büyük yararı düşünüp de şimdiden çeviri etkinliğine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okurunun elinde değildir. 23 Haziran 1941.

Milli Eğitim Bakanı
Hasan Âli Yücel

SUNUŞ

Cumhuriyet'le başlayan Türk Aydınlanma Devrimi'nde, dünya klasiklerinin Hasan Âli Yücel öncülüğünde dilimize çevrilmesinin, kuşkusuz önemli payı vardır. Cumhuriyet gazetesi olarak, Cumhuriyetimizin 75. yılında, bu etkinliği yineleyerek, Türk okuruna bir "Aydınlanma Kitaplığı" kazandırmak istedik. Bu çerçevede, 1940'lı yıllardan başlayarak Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanan dünya klasiklerini okurlarımıza sunmaya başladık. Büyük ilgi gören bu etkinliği Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanmamış -ancak Aydınlanma Devrimi yarıda kalmasaydı yayınlanacağına kesinlikle inandığımız- dünya klasiklerini de katarak sürdürüyoruz. Cumhuriyet

ÖNSÖZ

Lessing'in tek perdelik oyunu Yahudiler bir gençlik yapıtı. 1749 yılında yazıldı. 1754 yılında ilk kez, Berlin'de çıkan yapıtlarınının 4. cildinde yayınlandı. Ancak 13 Eylül 1775 günü Frankfurt'ta dünyada ilk kez sahneye çıktı. Bu oyunda Lessing, Baron gibi varlıklı ve eğitimli bir kişinin bile, düşüncesinin önyargıda donmuşluğunu konu eder. Oyun süreci içinde bu donmuşluğu çözer. Dolayısıyla us ve mantıkla, özellikle iyi yetişmiş, eğitimli bir kişinin önyargılarından kurtulabileceğini gösterir. Erdem ve aydınlık, önyargının katılığını aşar.

Oyun, insanlar arasındaki ilişkilerin, soy sop, köken, din ve inanç ayrımıyla insanca olamayacağını, bunun yerine insanca ilişkilerin karşılıklı sevgi ve saygıyla, us ve mantığı kullanarak yaşanabileceğini gösteriyor.

Önyargıların, sevgisizlik ve saygısızlığın, ancak bu oyunda gösterildiği gibi, yalan, dolan ve soygunculuk gibi işlerde maske olabileceğini, aydınlanmacı bir yazar olarak Lessing, 250 yıl önce çarpıcı bir biçimde canlandırıyor.

Baron'u kendi uşakları soymak istiyorlar. Ama kendilerini Yahudi'ye benzetmek için sakalla maskeliyorlar. Ama, tam bu sırada oradan geçen bir yolcu, kendi yaşamını da tehlikeye atarak, Baron'u soyguncuların elinden kurtarıyor. Yoksa, soyguncular Baron'un yaşamına da kıyacaktardı.

Maskelerini çıkartıp çiftliğe dönen soyguncu uşaklar, soyguncuların ancak Yahudi olabileceğini yayarken, bu söylentiye Baron'un bile önyargılarına kapılarak kolayca inanması, toplum içinde olağan. Ama oyun geliştikçe, son kerte insancıl, sevimli, gönlü yüce olan kurtarıcı yolcunun bir Yahudi olduğu ortaya çıkıyor. Baron ve kızı, önce bu gerçek karşısında, neye uğradıklarını şaşırıyorlar. Ancak, bir Yahudi'nin de böylesine iyi ve mert bir kişi olabileceğini anlıyor ve kabul ediyorlar.

Oyunu on sekizinci yüzyılda okuyan bazı eleştirmenler, Lessing'i, insani kusuru olmayan, mükemmel insan olan bir Yahudi tipi çizmekle eleştirdiler. Lessing, bunlara gereken yanıtı verdi o zaman. Bu yanıtında iki noktaya değindi:

Birincisi, doğru, erdemli, soylu bir Yahudi'nin varlığı, olanaksız bir şey mi?

İkinci soruya, böyle bir Yahudi'nin bu oyunda varsayılması olasılık dışı mı?

Lessing, önce ikinci soruyu yanıtlıyor. Oyunumda doğrucu, namuslu, saygın bir Yahudi'yi işlemem olasılığa ters mi, sorusunu. Ve eleştirmenin ileri sürdüğü kavramlarla, bu soruyu yanıtlamak istediğini belirtiyor. Eleştirmen, hangi gerekçelerle böyle bir Yahudi'yi olasılık dışı görmüş? Yahudilerin baskı ve horlama altında inleyen bir halk olmaları yüzünden, salt ticaretle uğraşarak yaşamlarını kazanma zorunda kaldıklarını ileri sürmüş eleştirmen.

Lessing de, buna aynı gerekçeyle, oyundaki olasılık açısından şu karşılığı veriyor: Eleştirmenin savı, kendi karşısını da içeriyor. Yani, ileri sürülen gerekçeler ortadan kalkınca, bu kişinin olasılık dışı olma durumu da kendiliğinden ortadan kalkmıyor mu? diye soruyor Lessing. Peki, ne zaman ortadan kalkar bu gerekçeler? sorusuna da Lessing'in yanıtı: Bu Yahudi, Hıristiyanların horlamalarını daha az duyacak koşullara sahipse, yani günlük yaşamını ticaretin sefilliklerine başvurmak zorunda kalmadan sürdürerek iyi yaşam koşullarına sahip olmuşsa. Ve aynen şöyle sürdürüyor savını Lessing:

"Ama bunun için zenginlikten başka ne gerek? Evet, bir de bu zenginliği doğru kullanmak gerekir. O zaman bakılsın, her ikisini de Yahudi karakterime vermiş miyim? O zengin biri; atalarının Tanrısının ona gereksiniminden daha fazlasını verdiğini, kendisi söylüyor; onu yolculuğa çıkarıyorum; evet, hatta onu, içinde olduğu sanılabilecek bilgisizlikten de çıkarıyorum; okuyor, yolculuğa bile kitapsız çıkmıyor. Söyleyin, benim Yahudimin kendi kendini yetiştirmek zorunda kalmış olması hâlâ geçerli mi? Ama zenginlik, daha iyi yaşam deneyimi ve aydınlık bir us, yalnızca bir Yahudi'de etkisiz kalır demek isteniyorsa, o zaman ben de bunun düpedüz bir önyargı olduğunu söylemeliyim, bunu da güldürümle yumuşatmaya çalıştım; salt gururdan ya da kinden akan ve Yahudileri yalnızca kaba insanlar olarak göstermekle kalmayıp, aslında gerçekten insanlığın altına iten bir önyargı. İşte din kardeşlerimin bu önyargısının aşılması olanaksızsa, o zaman oyunumun hiç de keyifle izlenemeyeceği gerçeğiyle övünemem. Ama ben her

Yahudi'nin namuslu, yüce gönüllü olduğuna mı, ya da böyle görülmesine mi inandırmaya çalışıyorum? Açıkça söylüyorum: Yolcum Hıristiyan olsaydı bile, onun özyapısı yine de çok ender olurdu, ve salt ender olan, olasılık dışı demekse, o zaman o da çok olasılık dışı olurdu. - -

Böylece yavaş yavaş birinci noktaya geldim. Benim varsaydığım Yahudi, kendiliğinden olasılık dışı mı? O zaman niçin öyle? Yeniden yukarıda belirtilen gerekçelere dayanılacak. Oysa, bunlar benim oyunumda olduğu gibi, gündelik sıradan yaşamda da ortadan kalkamaz mı? Ama buna inanmak için, Yahudileri, panayırlarda sürten iğrenç çapulcular olarak değil, onların dışında daha iyi tanımak gerekir. - - "

"Yahudiler" oyununun yayınlanması üzerine, burada örnekleme yapmaya çalıştığım yoğun tartışmalar, 1754 yılında Lessing ile Moses Mendelssohn'un (1729 - 1786) tanışmalarına yol açtı. Yoksul bir aileden gelerek kendi kendini yetiştiren ve Aydınlanmanın etkili ve popüler bir düşünürü olan Mendelssohn ile başlayan dostluğu, Lessing'in "Bilge Nathan" oyununu yazmasında etkili olmuştur. Bu dostluk, aynı zamanda Alman zihin ve kültür tarihinde, Alman Yahudilerinin öne çıkmaları sürecini de başlatmıştır. Bu süreç, yaklaşık iki yüz yıl sonra, doruğuna varmışken, Nazi Almanyası tarafından imha edilinceye dek sürmüştür.

Yüksel Pazarkaya
Ocak 2000

YAHUDİLER

K İ Ş İ L E R

MICHEL STICH
MARTIN KRUMM
BİR YOLCU
CHRISTOPH, hizmetçisi
BARON
GENÇ BİR KIZ, kızı
LISETTE

BİRİNCİ SAHNE

Michel Stich, Martin Krumm.

MARTIN KRUMM. Aptal Michel Stich!

MICHEL STICH. Aptal Martin Krumm!

MARTIN KRUMM. Hadi itiraf edelim, ikimiz de aptaloğlu aptallık ettik. Bir kişiyi daha öldürseydik, ne çıkardı sanki!

MICHEL STICH. Ama başka ne yapabildik? İyice kılık değiştirmemiş miydik? Arabacı bizden yana değil miydi? Talihin bize oynadığı oyuna karşı bir şey yapabilir miydik? Bin kez söyledim: Kör talih. Onsuz iyi bir dolandırıcı bile olamıyor insan.

MARTIN KRUMM. Yahu, iyice düşününce, boynumuzu ipten ancak birkaç gün için kurtardık kurtaramadık.

MICHEL STICH. Boşver, ip önemli değil! Her hırsız asılsaydı, her taraf darağacı dolardı. İki milde bir bile görülüyor; bir yerde bir tane kurulmuşsa bile, boş duruyor. Sayın yargıçlar, sanırım, kibarlıklarından, onları çürümeye terketmişler. Başka ne işe yarıyorlar ki! Olsa olsa, bizlerden biri yanından geçerken göz kırpar, başka bir işe yaramaz.

MARTIN KRUMM. O! Ben onu bile yapmıyorum. Babam da, dedem de orada öldü, daha ne isterim? Ailemden dolayı utanmam gerekmez.

MICHEL STICH. Ama zavallılar senin yüzünden utanırlar. Seni gerçekten ve hakkıyla oğulları saymaları için, daha bir halt becermedin.

MARTIN KRUMM. Ah! Ne sanıyorsun, bu yüzden beyimize armağan mı kalacak? O şaşkına dönen yabancının, yağlı lokmayı ağızından çekip almasının öcünü alacağım mutlaka. Saatini burada bıraksın da görsün. - Hey, bak, işte geliyor. Toz ol! Ustalığımı gösterip, işi bitireceğim.
MICHEL STICH. Ama yarı yarıya ortak, yarı yarıya ortak!

İKİNCİ SAHNE

Martin Krumm, Yolcu.

MARTIN KRUMM. Saf gibi yapayım. - Hizmetinize amadeyim, beyim, - benim adım Martin Krumm, bu çiftliğin bol maaşlı kahyasıyım.
YOLCU. İnanıyorum, dostum, ama benim uşağımı görmediniz mi?
MARTIN KRUMM. Size hizmet edeni, yok; ama değerli şahsınız hakkında pek çok iyi şey işitme şerefine erdim. Ve şerefli şahsınızla tanışma şerefine erdiğim için de seviniyorum. Dün akşam yolda bizim beyimizi çok tehlikeli bir tehlikenin içinden çekip çıkardığınız söyleniyor. Beyimin bu talihine nasıl sevinmem gerekiyorsa, öylece şu sevincimi de -
YOLCU. Ne diyeceğinizi tahmin edeyim; beyinize yardımcı olduğum için, bana teşekkür etmek istiyorsunuz -
MARTIN KRUMM. Evet, çok doğru; tastamam!
YOLCU. Siz, namuslu bir adamsınız -
MARTIN KRUMM. Öyleyim! İnsan namusuyla her yere varır.
YOLCU. Ben de, sözünü bile etmeye değmez bir iyilik sayesinde bu kadar namuslu insanı kendime bağladığım için, keyifliyim. Gösterdiğiniz gönül borcu, aşırı bir taltif, yaptığım şeye değmez. İnsan sevgimin gereği. Boynumun borcuydu; böyle görülürse, ben de hoşnut olurum, başka bir şey değil. Sizler çok iyisiniz, sevgili insanlar, teşekkür ettiğiniz şeye bakın, ben de aynı duruma düşseydim, siz de bana aynı biçimde yardım etmekte duraksamazdınız. Size başkaca bir hizmetim olabilir mi, dostum?
MARTIN KRUMM. Oh, hizmet ne demek, beyim. Gerektiği zaman, bana hizmet edecek bir uşağım var. Ama - olayın nasıl olduğunu, pek bilmek isterim? Nerede oldu ki? Çok soyguncu var mıydı? İyi yürekli beyimizi yoksa öldürmek mi istediler, yoksa yalnızca parasını mı almak? Sanki biri öbüründen daha iyi bir şey.
YOLCU. Size olayı kısaca anlatayım. Buraya belki bir saat uzaklıkta, bir kuytu yolda eşkıyalar beyinize saldırmışlardı. Ben de o yoldan gidiyordum ki, beyinizin yardım çağıran korkulu sesini işitip, uşağımla atı hemen oraya sürdüm.
MARTIN KRUMM. Ay, ay!
YOLCU. İki maskeli herif - -
MARTIN KRUMM. Maskeli? ay! ay!
YOLCU. Evet, üzerine çullanmışlardı.
MARTIN KRUMM. Ay! ay!
YOLCU. Öldürecekler miydi, yoksa onu önce bağlayıp, sonra da bir güzel soyacaklar mıydı, bilmiyorum.
MARTIN KRUMM. Ay! ay! Ah tabii öldüreceklerdi onu: Allahsızlar!
YOLCU. Bu kadarını söylemek istemem, onlara haksızlık etmekten korkarım.
MARTIN KRUMM. Evet, evet, inanın ki, onu öldürmek istediler. Biliyorum, kesin biliyorum - -
YOLCU. Nereden bilebilirsiniz? Neyse. Soyguncular beni görür görmez, avlarını bıraktıkları gibi, can havliyle yakındaki çalılıklara koştular. Tabancayla birine ateş ettim. Ama hava artık kararıyordu ve epey uzağa kaçmıştı, sanmam vurabilmiş olayım.
MARTIN KRUMM. Yok, onu vuramadınız; - -
YOLCU. Biliyor musunuz?
MARTIN KRUMM. Karanlık olduğu için, öyle sanıyorum yalnızca: Ve karanlıkta iyi nişan alınamaz, derler.
YOLCU. Size anlatamam, beyinizin bana ne büyük bir gönülborcu gösterdiğini. Yüz kez bana kurtarıcım dedi ve de çiftliğine götürmek için üsteledi. Bu nefis adamın yanında daha uzun süre kalabilmeyi ne kadar isterdim; ama bugün yoluma devam etmek zorundayım. - İşte bu yüzden uşağımı arıyorum.

MARTIN KRUMM. Oh! O zaman sizi fazla alıkoymayayım. Özür dilerim, bir şey daha.
- Evet! ne soracaktım? Soyguncular, - desenize - görünüşleri nasıldı? nasıl kaçtılar? Maskeliydiler; ama nasıl?

YOLCU. Beyiniz, bunların Yahudi olduklarında ısrar ediyor. Sakalları vardı, bu doğru; ama düpedüz bura köylüsünün yerli ağzıyla konuşuyorlardı. Sandığım gibi, örtülüydüler, ama alacakaranlık da çok işlerine yaradı. Yahudilerin yolları nasıl güvensiz yapacaklarına doğrusu aklım ermiyor, zira bu ülkede pek azına göz yumuluyor.

MARTIN KRUMM. Evet, evet, bence de, mutlaka Yahudiydiler. Bu Allahsız guruğu yeterince tanımıyor olabilirsiniz. Ne kadarlarsa, istisnasız hepsi de dolandırıcı, hırsız ve yol kesici. Bu yüzden zaten, Tanrı'nın ilencine uğramış bir halk. Ben kral olmayayım: Hiçbirini, bir tekini bile yaşatmam. Ah! Tanrı bütün namuslu Hıristiyanları bunların şerrinden korusun! Bizzat Tanrı nefret duymasa, niçin daha geçenlerde, Breslau'daki kazada, nerdeyse Hıristiyanlar kadar onlardan da kalsın? Bizim papaz efendimiz, son vaazında bunu bilgece hatırlattı. Sanki bu yüzden, Tanrımızdan öç almak için dinlemişler. Ah! Sevgili beyim, dünyada mutluluk ve bereket istiyorsanız, vebadan da çok Yahudilerden kaçının.

YOLCU. Allah vere de, bu, yalnızca ayaktakımının dili ola!

MARTIN KRUMM. Beyim, bir örnek: Bir kez ayine gitmiştim - evet! ayin aklıma gelince, elimden gelse bu kargışlı Yahudilerin topunu birden zehirlemek isterim. Kalabalıkta kaşla göz arasında birinin mendilini, birinin tütün tabakasını, üçüncünün de saatını çarpıverdiler. İş hırsızlığa geldi mi, çok çabuklar, it gibi çabuk. Bizim hocanın harpa oturmasından daha atik. Örnek olarak, beyim: Geçende birinin üzerine abanıyorlar, aşağı yukarı şimdi benim size yaptığım gibi - -

YOLCU. Yalnız biraz daha nazik olun, dostum! - -

MARTIN KRUMM. Oh! Durun, bir göstereyim. Şimdi siz böyle durunca, - - bakın - - işte şöyle şimşek gibi elleri saat cebinde. (Eliyle saata değil, ceket cebine dalar ve tütün tabakasını alır.) Ama bunu öylesine el çabukluğuyla yaparlar ki, ellerini şuraya salladıklarına yemin etsen başın ağrımaz, ama onlar çoktan başka yere dalmışlardır. Tütün tabakası diyorlarsa, mutlaka saati kestirmişlerdir ve saat diyorlarsa, o zaman mutlaka saati çalmayı düşünüyorlardır. (Saata uzanmak ister, ama yakalanır.)

YOLCU. Ağır ol! Ağır ol! Elinizin burada ne işi var?

MARTIN KRUMM. Görüyorsunuz işte, beyim, ne kadar beceriksiz bir yankesici olurum. Bu el hareketini bir Yahudi yapmış olsaydı, o güzel saatin yerinde şimdi yeller eserd. - - Ama sizi fazla rahatsız ettiğimi görüyorum, onun için izninizle sizden ayrılırken, saygıdeğer beyime yaptığınız büyük iyilik için, size ömür boyu minnet duyacak bu Martin Krumm, üstün soylu şövalye çiftliğinin bol maaşlı kahyası.

YOLCU. Güle güle, güle güle!

MARTIN KRUMM. Yahudiler hakkında söylediklerimi hep hatırlayın. Topu birden Allahsız, hırsız takımı.

ÜÇÜNCÜ SAHNE

Yolcu.

. Belki de bu herif, aptallığının yanında, ya da öyle görünse de, Yahudiler içinden çıkabilecek bir şeytandan daha iblisane biri. Bir Yahudi dolandırınca, dokuz defasından belki yedisinde bir Hıristiyan onu buna mecbur etmiştir. Çok sayıda Hıristiyan'ın bir Yahudi'ye adam gibi davrandığından kuşkuluyum: Kendilerine aynı biçimde karşılık verilince de, şaşırıyorlar? İki halk arasında dostluk ve içtenlik olması için, iki tarafın da buna katkıda bulunması gerek. Ama birinin inancına göre, öbürünü kovuşturmak nerdeyse hayırlı bir iş sayılırsa? O zaman -

DÖRDÜNCÜ SAHNE

Yolcu, Christoph.

YOLCU. Sizi arayınca, bir saat aramak gerek.

CHRISTOPH. Şaka ediyorsunuz, beyim. Aynı anda birden fazla yerde olamam, değil mi? O yere bakmamanız, benim suçum mu? Beni her zaman, neredeysem, orada bulursunuz.

YOLCU. Demek öyle? Üstelik de sallanıyorsunuz? Şimdi anlıyorum, neden böyle anlamlı konuşuyorsunuz. Sabah sabah sarhoş olmanız şart mı?

CHRISTOPH. Daha doğru dürüst içmeye başlamadım bile, sarhoş olmaktan söz ediyorsunuz. Birkaç şişe iyisinden köy şarabı, birkaç kadeh konyakla bir de saray simidi dışında, namusum üzerine yemin ederim ki, ağzıma bir şey koymadım, tümüyle ayığım daha.

YOLCU. Oh! Yüzüne bakınca anlaşılıyor: Bir dost olarak öneririm, tayını ikiye katlayın.

CHRISTOPH. Mükemmel bir öneri! Emriniz olur ve itaatsizlik etmeyeceğimden emin olabilirsiniz. İşte gidiyorum, ne kadar itaatli olduğumu şimdi görürsünüz.

YOLCU. Aklınızı başınıza toplayın! Bunun yerine gidip atları eğerleyin ve eşyaları toplayın. Daha öğleden önce yola koyulmak istiyorum.

CHRISTOPH. Tayını ikiye katlamamı önermeniz şaka idiyse, şimdi ciddi misiniz, nereden bileyim? Bugün benimle eğlenir gibisiniz. Yoksa o genç bayan mı, böyle pürkeyif olmanızın nedeni? Oh, şirin mi şirin bir bebek. - Yalnızca biraz daha büyük, birazcık daha büyük olsa. Öyle değil mi, beyim? Kadın belli bir olgunluğa ermemişse, - -

YOLCU. Hadi yürüyün ve ne buyurduysam, onu yapın.

CHRISTOPH. Ciddileşiyorsunuz. Yine de üçüncü kez buyuruncaya kadar bekleyeceğim. Bu iş çok önemli. Aceleci davranmış olabilirsiniz. Bense, efendilerime düşünme payı bırakmaya hep alışkınımdır. İyi düşünün, nerdeyse el üstünde taşındığımız bir yeri bu kadar tez terketmek doğru mu? Daha dün geldik. Buranın beyine sonsuz hizmet gösterdik, karşılığında henüz bir akşam yemeğiyle bir kahvaltı gördük.

YOLCU. Kabalığınız dayanılmaz boyutta. Bir kez uşaklığa karar verince, daha az zahmet vermeye alışmalı insan.

CHRISTOPH. İyi, beyim! Siz ahlak dersi vermeye başladınız, bunun anlamı: Öfkeleniyorsunuz. Sakin olun, gidiyorum işte - - -

YOLCU. Siz az düşünmeye alışmış olmalısınız. Buradaki beye yaptığımız, karşılığında en ufak bir şey bekler görünürsek, iyilik olmaktan çıkar. Aslında buraya gelmeye bile kendimi kandırmamalıydım. Tanımadığımız birisine karşılıksız yardımcı olmak tek başına büyük bir keyif! Onun kendisi de, şimdi yüzümüze karşı göstermek zorunda kaldığı gönülborcundan çok daha fazla hayır dua edecekti ardımızdan. Birini uzun boylu masraflı nezakete zorlarsanız, belki bizden gördüğü iyilikten daha fazla onu ekşiten bir karşılık vermiş olur. Birçok insan, yanibaşlarında kendilerine iyilik eden birini yük olarak görecektir kadar bozulmuştur. Onurları kırılmış gibi olurlar; - -

CHRISTOPH. Sizin felsefeniz, beyim, nefesinizi kesiyor. Pekâlâ! Benim de en az sizin kadar yüce gönüllü olduğumu göreceksiniz. Şimdi gidiyorum; bir çeyrek saat sonra binebilirsiniz.

BEŞİNCİ SAHNE

Yolcu, Kız.

YOLCU. Bu insana ben ne kadar az yüz veriyorsam, o da o kadar çok yüzüsüzleşiyor. KIZ. Bizi niçin bırakıp gidiyorsunuz, bey? Burada niçin böyle yalnızsınız? Aramızda bulunduğunuz bu kısacık zamanda, bizden usandınız mı? Buna üzülürüm. Ben herkesin hoşuna gitmeye çalışıyorum; özellikle sizin benden hoşlanmamanızı istemem.

YOLCU. Bağışlayın beni, hanım kız. Yalnızca uşağıma, yolculuk için hazır olmasını buyurmak istedim.

KIZ. Ne diyorsunuz? Yolculuğunuzdan mı söz ediyorsunuz? Daha ne zaman geldiniz ki? Haydi aradan aylar, yıllar geçmiş olsa da, melânkolik bir saatte bu düşünceye varsanız, anlarım. Ama bir gün bile dayanamadınız mı? İşte bu kötü. Bir kez daha bundan söz ederseniz, bilin ki, size kızacağım.

YOLCU. Bana bundan daha duyarlı bir gözdağı veremezsiniz.

KIZ. Öyle mi? Ciddi mi? Size kızarsam, gerçekten duyarlı olur musunuz?

YOLCU. Cana yakın bir genç hanımın öfkesi karşısında kim vurdumduymaz kalabilir ki?

KIZ. Gerçi söyledikleriniz kulağa nerdeyse alay gibi geliyor: Ama ben ciddiye alıyorum, yanıldığımı varsayarak. Yani beyim, - - bana söylendiğine göre, biraz cana yakın sayılırım, - ve size şunu diyeyim, bu yıl ve yeni yılda yola çıkmayı bir daha ağza alırsanız, müthiş, müthiş öfkeleneyeceğim.

YOLCU. Zamanı pek sevimli belirlediniz. Sonra demek bana kış ortasında kapıyı göstereceksiniz; ve en berbat havada - -

KIZ. Ay! Kim diyor bunu? Ben yalnızca, ancak ondan sonra gitmeyi düşünebilirsiniz, o zaman yakışık alır diyorum. Bu yüzden, sizi bırakmayacağız; sizden rica etmek istiyoruz - -

YOLCU. Herhalde yakışık aldığı için?

KIZ. Ay! Şuna bakın, böylesine masum bir yüz, alay edemez sanırsınız. - -

Ah! işte babam geliyor. Benim gitmem gerek! Sizin yanınızda olduğumu aman söylemeyin. Erkeklerin yanından ayrılmak istemiyordum diye beni durmadan azarlıyor.

ALTINCI SAHNE

Baron, Yolcu.

BARON. Kızım sizin yanınızda değil miydi? Niçin kaçıyor yabani şey?

YOLCU. Böyle hoş, cıvıl cıvıl bir kızı olmak, paha biçilmez bir mutluluk. En masumane sevimlilik, hiç yapmacık olmayan şakacı konuşmalarıyla insanı büyülüyor.

BARON. Sizin teveccühünüz. Kendi denkleri arasında bulunmadı pek ve köy yerinde öğrenilmesi güç olan, salt güzelliğin çok az ölçüde becerebildiği, hoş gitme sanatına sahip. Onda her şey hâlâ doğal halini koruyor.

YOLCU. Bu da, kentlerde çok seyrek raslandığı için, onca gönül alıcı. Kentte her şey zorlama, yapmacık ve iğreti. O hale geldi ki, ahmaklık, kabalık ve doğallık aynı anlama gelen sözler oldu.

BARON. Düşünce ve yargılarımızın aynı olduğunu görmekten daha hoş ne olabilir ki? Oh! Sizin gibi biriyle çok daha önce karşılaşmış dost olmak isterdim!

YOLCU. Diğer dostlarınıza haksızlık ediyorsunuz.

BARON. Diğer dostlarıma mı, diyorsunuz? Ben elli yaşındayım: - - Tanıdıklarım oldu, ama hiç arkadaşım olmadı. Ve şu birkaç saattir sizin arkadaşlığınızı istediğim denli hiçbir arkadaşlık bana çekici gelmedi. Sizin dostluğunuzu nasıl kazanabilirim?

YOLCU. Benim dostluğum ufak bir şey, salt istemek, onu elde etmek için yeterli bir bedeldir. Sizin ricanız, rica ettiğiniz şeyden çok daha değerlidir.

BARON. Oh, beyim, bir velinimetin dostluğu - -

YOLCU. İzninizle, - - dostluk değil. Beni böyle yanlıştır görürseniz, sizin dostunuz olamam. Bir an kabul edelim, sizin velinimetiniz olduğumu: O zaman sizin dostluğunuzun, etkili bir şükran ifadesi olduğu kuşkusuna kapılmaz mıyım?

BARON. İki bir arada olamaz mı?

YOLCU. Çok zor! Soylu bir gönül birini görev bilir; öbürüyse, ruhtan gelen keyfi dalgalarıdır.

BARON. Ama ne yapabilirim. - - Sizin pek incelmış beğeniniz, beni şaşkına çeviriyor. - -

YOLCU. Hak ettiğimden fazla büyütmeyin beni. En büyük duygum, görevini seve seve yapan bir insan olmak. Salt görev yapmak, teşekkür gerektirmez. Ama onu seve seve yapmam, dostluğunuzla yeterinden fazla ödüllendirilmiştir.

BARON. Bu yüce gönüllülük, beni daha da çok şaşırtıyor. - - Ama ben belki pek pervasız biriyim. - - Henüz adınızı, mevkinizi bile sormadım. - Belki de dostluğumu sunduğum kişi - - buna tenezzül etmeyecek. - -

YOLCU. Rica ederim, başılsayın, beyim! Siz - Siz düşünüyorsunuz - - Hakkımda pek fazla düşünceye kapılıyorsunuz.

BARON. (Kendi kendine.) Sorsam mı acaba? Merakımı kınayabilir.

YOLCU. (Kendi kendine.) Ya sorarsa, ne yanıt vereceğim?

BARON. (Kendi kendine.) En iyisi işi sağlama alayım. Önce uşağından bilgi aldırtayım.

YOLCU. (Kendi kendine.) Bu şaşkınlığı bir yenebilsem! - -

BARON. Neye daldınız böyle?

YOLCU. Ben de aynı şeyi şimdi size soracaktım, beyim - -

BARON. Bilirim, insan zaman zaman kendinden geçer. İsterseniz, konuyu değiştirelim. - - Sizce bana saldıranlar gerçek Yahudi olabilirler mi? Kahyam, birkaç gün önce şosede üçüne rasladığını söyledi şimdi. Bana yaptığı tarife göre, namuslu kişilerden çok yankesiciye benziyorlar. Niçin ben de bundan kuşku duyayım ki? Gözünü kazanç bürümüş bir halk, bunu haklı olarak mı, hile ve zorla haram olarak mı elde edeceğine bakmaz. - - Hem de ticaret için, açıkça söylersek, dolandırıcılık için yaratılmışa benzer. Kibar, serbest, girişimci, ağzını tutmasını bilen, aslında değerli özellikler, daha çok bizi mutsuz etmek için kullanılsalar. - (Bir süre susup, kendini dinler.) - - Ne de olsa Yahudiler bana az zarar vermediler, az çektirmediler. Daha savaş hizmetindeyken, tanıdıklarımın biri için bir senet imzalamayı nasılsa kabul ettim; senedi alan Yahudi sonunda onu bana bir kez ödetmekle yetinmedi, tam iki kez ödemek zorunda kaldım. - - Oh! Bildiğim en kötü niyetli, en alçak kişiler. - Siz buna ne dersiniz? Çok üzgün görünüyorsunuz.

YOLCU. Ne diyeyim? Bu yakınmayı çok sık işittim - -

BARON. Doğru değil mi, yüz ifadenizde bizi iten bir şey var? Sinsi, vicdansız. yalan, dolan, sanki bunlar açıkça gözlerinden okunuyor. - Ama niçin bana sırt dönüyorsunuz?

YOLCU. Sözlerinizden, beyim, büyük bir fizyonomi uzmanı olduğunuz anlaşılıyor; tasalanıyorum, benimki de - -

BARON. Oh, beni kırılıyorsunuz. Böyle bir kuşkuyu nasıl dile getirebilirsiniz? Hiç fizyonomiden anlamayan biri olarak söylemeliyim ki, sizin çehreniz kadar doğru, namuslu ve sevimli bir yüze raslamadım.

YOLCU. Size gerçeği itiraf etmem gerekirse; ben bütün bir halk hakkında genellemelerden hoşlanmam. - - Bunu söylememi başışlayın. - Kanımca, bütün uluslarda iyi ve kötü ruhlara bulunabilir. Yahudilerde de - -

YEDİNCİ SAHNE

Kız, Yolcu, Baron.

KIZ. Ah! Baba - -

BARON. Ya, ya! Kibar yaban, kibar yaban! Biraz önce benden kaçıyordun: Neydi onun anlamı? - -

KIZ. Sizden kaçmadım, baba; yalnızca sizin azarınızdan.

BARON. Bu ayrım çok ince. Ama neydi o, benim azarımı hak eden?

KIZ. Oh! Siz onu bilirsiniz. Gördünüz ya! Ben beyin yanındaydım -

BARON. Sonra? Ve -

KIZ. Ve bey bir erkek ve erkeklerle fazla ilgilenmememi siz buyurmuşunuz. -

BARON. Bu beyin bir istisna olduğunu fark edebildin. Onun senden hoşlanmasını dilerdim. - - Senin de sebatla onun yanında olman bana zevk verir.

KIZ. Ah! - Bu ilk ve son kez olur. Uşağı, yüklemeye başladı bile. - - Ben de size şimdi bunu söyleyecektim.

BARON. Ne? Kim? Uşağı mı?

YOLCU. Evet, beyim, ben kendisine emrettim. Bir yandan işlerim, bir yandan size daha fazla yük olma tasası - -

BARON. Ne diyeyim artık buna? Minnet duyan bir yüreği kendinize nasıl başladığınızı daha yakından size gösterme mutluluğunu yaşamıyaayım mı? O! Rica ediyorum, benim için canımı kurtarmanız kadar değerli bu iyiliği de benden esirgemeyin; benim yanımda bir süre kalın - hiç değilse birkaç gün; elimden gelmesine karşın, sizin gibi bir adamı tanımadan, şereflelendirmeden ve ağırlamadan gönderirsem, yaşamım boyunca kendi kendimi suçlarım. Bazı akrabalarımı bugün için çağırıttırdım, bu zevki onlarla paylaşmak ve onları koruyucu meleğimle tanıştırmak için.

YOLCU. Beyim, ne yazık ben mecburum -

KIZ. Burada kalın, beyim, burada kalın! Uşağınıza koşup haber veriyorum, eşyaları indirsin diye.

SEKİZİNCİ SAHNE

Christoph (çizmeleri, mahmuzları ve koltuklarında iki sağrı heybesiyle), öncekiler.

CRİSTOPH. Evet, bey, her şey tamam. Yola! Veda merasiminizi biraz kısa tutun. Burada kalamadıktan sonra, bunca konuşmanın ne anlamı var?

BARON. Burada kalmanıza engel ne ki?

CHRISTOPH. Sayın Baron, beyimin inadından kaynaklanan ve yüce gönüllüğünü bahane eden birtakım görüşler.

YOLCU. Uşağım genellikle pek akıllı değildir: Bağışlayın kendisini.

Ricalarınızın gerçekten iltifattan öte olduğunu görüyorum. Teslim oluyorum; kaba olmak korkusuyla bir kabalık yapmamak için.

BARON. Oh! Size ne kadar şükran borçluyum!

YOLCU. Gidip, yine eşyaları indirebilirsiniz! Yarın yola çıkarız.

KIZ. Hadi! İşitmiyor musun? Ne duruyorsun? Gidip, yine indirsin dedi.

CHRISTOPH. Aslında kızmak hakkım. Nerdeyse öfkem uyanacak gibi geliyor bana; ama burada kalıp, yiyip içmek ve güzelce ağırlanmaktan başka bir şey çıkmayacağı için, vazgeçiyorum. Yoksa boşu boşuna zahmet ettirtmem kendime, biliyor musunuz?

YOLCU. Susun! Çok terbiyesizsiniz.

CHRISTOPH. Gerçeği söylediğim için.

KIZ. Oh! Bizde kalmanız mükemmel. Ben de size daha iyi davranacağım. Gelin, size bahçemizi göstereyim; hoşunuza gidecek.

YOLCU. Sizin hoşunuza gidiyorsa, hanımcıyım, mutlaka çok iyidir.

KIZ. Haydi gelin; - - nerdeyse yemek vakti geliyor. Baba, izninizle?

BARON. Hatta ben de size eşlik edeceğim.

KIZ. Yok, yok, bunu sizden isteyemeyiz. Sizin işiniz vardır.

BARON. Şimdi benim konuşumu eğlendirmekten daha önemli bir işim olamaz.

KIZ. O sizi kınamaz: Öyle değil mi, beyim? (Ona, alçak sesle.) Hayır desenize. Ben sizinle yalnız yürümek istiyorum.

YOLCU. Sizi işinizden azıcık alıkoyduğumu görürsem, burada kalmaya kolayca ikna olduğumdan büyük pişmanlık duyarım. Lütfen, rica ediyorum - -

BARON. O! Çocuğun sözünü niçin ciddiye alıyorsunuz?

KIZ. Çocuk? - - Baba! - - Beni böyle utandırmasanıza! - - Bey, sonra benim çok ufak olduğumu düşünecek! - - Siz aldırmayın; sizinle bir gezinti yapacak kadar büyüdüm. - - Gelin! - - Ama şuna bakın: Uşağınız hâlâ burada oyalanıyor, heybeler kollarında.

CHRISTOPH. Sanırdım, bu yalnızca sahibimi ilgilendirir.

YOLCU. Susun! Size çok yüz veriliyor - -

DOKUZUNCU SAHNE

Lisette, öncekiler.

BARON (Lisette'in geldiğini görerek). Beyim, ben hemen arkanızdan geleceğim, bahçede kızıma eşlik etmek lütfunda bulunursanız.

KIZ. O! Hiç acele etmenize gerek yok. Bizim canımız sıkılmaz. Hadi gelin! (Genç kız ve yolcu giderler.)

BARON. Lisette, sana bir şey söyleyeceğim! - -

LİSETTE: Buyrun!

BARON (ona, yavaşta). Konuşumuz kim, henüz bilmiyorum. Bazı nedenler yüzünden, ona da sormak istemiyorum. Acaba onun uşağından bir şeyler - -

LİSETTE. Anlıyorum, ne istediğinizi. Kendi merakım da beni buna yöneltti, onun için geldim buraya. -

BARON. O zaman gayret göster, - - ve bana haber ver. Benden karşılığını görürsün.

LİSETTE. Gidin şimdi.

CHRISTOPH. Kusura bakmıyorsunuz, değil mi, beyim, sizin yanınızda yerleşip, keyfimize bakacağız için. Ama sizden ricam, benim yüzümden zahmete girmeyin; ben ne varsa, onunla yetinirim.

BARON. Lisette, onu senin dikkatine bırakıyorum. Hiçbir şeyi eksik kalmasın. (Gider.)

CHRISTOPH. Saygılar sunarım öyleyse, Mamzel, benim hiçbir şeyimi eksik bırakmayacak, güzel dikkatinize. (Gitmek ister.)

ONUNCU SAHNE

Lisette, Christoph.

LISETTE (onu alıkoyar). Hayır, beyim, kalbim bunu kesinlikle kabul edemez, sizi böyle kaba görmek istemez. - Ayaküstü ufak bir söyleşiye değmez bir kadın mıyım ben?

CHRISTOPH. Çattık! Siz bu işe iyi sarılıyorsunuz, Mamzel. Değer bir kadın mısınız, yoksa değmez bir kadın mısınız, bilemem. Çenebazlığınıza bakacak olursam, herhalde ikinciye karar vermem gerek. Ama boşver; şimdi bana izin vereceksiniz; - - Görüyorsunuz, ellerim kollarım dolu. - - Karnım acıkır acıkır susar susamaz, soluğu sizde alırım.

LISETTE. Bizim seyis de aynı öyle yapıyor.

CHRISTOPH. Vay anasına! Akıllı bir adam olmalı: Demek benim gibi yapıyor.

LISETTE. Onunla tanışmak istiyorsanız: Arka evin önünde zincire bağlı duruyor.

CHRISTOPH. Yuf be! İtten söz ediyorsunuz galiba. Farkındayım, sözlerimi bedensel açlık ve susuzluk olarak anlamış olmalısınız. Ama onu demek istemedim, aşka açlık ve susuzluktan söz ettim. Ondan söz ettim, Mamzel, ondan! Açıklamam sizi hoşnut etti mi şimdi?

LISETTE. Açıklanandan daha iyi.

CHRISTOPH. Hay! İçten: - - Yani bununla aynı zamanda size ilânı aşk etmeme kızmaz mısınız?

LISETTE. Belki! Bana edecek misiniz? Cidden?

CHRISTOPH. Belki!

LISETTE. Tuu! Ne biçim bir yanıt! Belki!

CHRISTOPH. Sizinkinden zerre kadar farklı değil.

LISETTE. Benim ağzımda ama tümüyle değişik bir anlama gelir. Belki de, bir kadının en büyük güvencesi. Zira, oyunumuz kötü olsa da, hiçbir zaman kartımızı göstermemeliyiz.

CHRISTOPH. Evet, o zaman başka! - İşin aslına geliyoruz, sanıyordum. - - (Sağrı heybelerini yere atar.) Bilmem, niçin kendimi böyle zora koşuyorum? İşte yerde! - - Sizi seviyorum, Mamzel.

LISETTE. Buna az sözle çok şey söylemek derim. Şimdi bunu parçalarına ayıralım.

CHRISTOPH. Yok, en iyisi, tümünden bırakalım. Ama - birbirimize düşüncelerimizi sakın sakın açabilmek için; - - oturmanız iyi olur! - - Ayakta durmaktan yoruluyorum. - - Zahmete girmeden! - (Kızı, heybenin üstüne oturmaya zorlar.) - - Sizi seviyorum, Mamzel. - -

LISETTE. Ama, - - korkunç sert yerde oturuyorum. - - İçi kitap dolu galiba.-

CHRISTOPH. Hem de pek duygusal ve eğlenceli; - yine de sert bir yerde mi oturuyorsunuz? Beyimin yolculuk kitaplığı bu. Ağlatan güldürü ve güldüren ağlatı oyunlardan oluşuyor; duygusal kahramanlık şiirlerinden; anlamlı içki şarkılarından ve benzer yeni şeylerden. - - Ama gelin yer değişelim. Siz benim yerime oturun - zahmete girmeden! - - Benimki en yumuşağı.

LISETTE. Özür dilerim! - - O kadar kaba olamam - -

CHRISTOPH. Zahmete girmeden, - iltifata kalkmadan! - İstemiyor musunuz? - O zaman ben sizi taşıırım. - -

LISETTE. Siz öyle buyuruyorsanız - (Kalkar ve öbür yere oturmak ister.)

CHRISTOPH. Buyurmak mı? Tanrı yazdıysa bozsun! - Yok! Buyurmak, çok şey demek. - - Böyle düşünüyorsanız, olduğunuz yerde kalabilirsiniz. - (Yine kendi heybesine oturur.)

LISETTE. (Kendi kendine.) Hödük! Ama aldırمامam gerek. - -

CHRISTOPH. Nerede kalmıştık bakalım? - Evet, - aşkta - - Sizi seviyorum işte, Mamzel. Je vous aime, derdim, siz bir Fransız markizi olsaydınız.

LISETTE. Bak sen! Yoksa siz Fransız mısınız?

CHRISTOPH. Yok, ayıbımı itiraf edeyim: Yalnızca bir Almanım. - Ama talihime birçok Fransız'la birlikte oldum ve adamakıllı bir herif olmak için gerekeni oldukça öğrendim. Sanırım, beni gören bunu hemen anlar.

LISETTE. Yoksa efendinizle birlikte Fransa'dan mı geliyorsunuz?

CHRISTOPH. Yok canım! - -

LISETTE. Nereden o zaman? Elbette! -

CHRISTOPH. Bizim geldiğimiz yer, Fransa'nın da birkaç mil arkasında kalıyor.

LISETTE. İtalya'dan olmasın?

CHRISTOPH. Yakınlarından.

LISETTE. Öyleyse İngiltere'den?

CHRISTOPH. Nerdeyse; İngiltere, oranın bir bölgesi. Evimiz buraya elli milden fazla bir yerde - - Ama, hay Allah! - atlarım, - zavallı hayvanlar hâlâ eğerli duruyor. Öbür dilerim, Mamzel! - - Derhal! Kalkın! - - (Sağrı heybelerini yine koltuklarının altına alır.) - - Ateşli aşkıma karşın, önce gereken işleri yapmalıyım. - - Daha önümüzde bütün bir günümüz var, daha da önemlisi, bütün bir gecemiz. Aramızda anlaşacağız. - Sizi yine bulurum ben.

ON BİRİNCİ SAHNE

Martin Krumm, Lisette.

LISETTE. Bundan fazla bir şey öğrenemeyeceğim. Ya çok ahmak biri, ya da çok kibar. İkisi de işi zorlaştırıyor.

MARTIN KRUMM. Ha, Lisette kız, nasıl? Bu herif, benim pabucumu dama atacak gibi görünüyor!

LISETTE. Buna ihtiyacı yoktu.

MARTIN KRUMM. İhtiyacı mı yoktu? Ben de, kim bilir nice sağlam yerleştirmişim kalbine, diye düşünüyorum.

LISETTE. Olur, kahya efendi, düşünür işte. Bu türden insanlar, münasebetsiz düşünme hakkına sahiptirler. Bu yüzden, düşündü diye kızmıyorum; ama düşündüğünü bana söyledi diye. Bilmek istediğim, benim kalbimden ona ne? Hangi gönül almalarla, hangi armağanlarla buna hak kazandı? - Artık kalpler öyle rasgele, gününbirlik verilmiyor. Yoksa benimkiyle ne yapacağımı bilmiyor muyum sanıyor? Onu serserilerin önüne fırlatıncaya kadar, akli başında namuslu bir adam bulurum herhalde.

MARTIN KRUMM. Kör şeytan, bu hapsirtir! Bunun üstüne bir tutam enfiye çekmeliyim. - - Belki o zaman hapsirtim yine geçer. - - (Yürüttüğü tütün tabakasını çıkarır, bir süre elinde bununla oynar ve sonunda gülünç bir kendini beğenmişlikle bir tutam alır.)

LISETTE. (Onu yandan dikizler.) Şu işe bak! Nereden buldu bu herif tabakayı?

MARTIN KRUMM. Bir tutamcık ister mi?

LISETTE. Oh, kulunuz hizmetçiniz, kahya beyim! (Bir tutam alır.)

MARTIN KRUMM. Bir gümüş tabaka nelere kadir değil! - - Bir kulak biti bundan daha kıvırtkan olabilir mi?

LISETTE. Tabaka gümüş mü?

MARTIN KRUMM. Gümüş olmasa, Martin Krumm kullanmaz.

LISETTE. Bakabilir miyim?

MARTIN KRUMM. Ama yalnızca benim elimde.

LISETTE. Görünüşü şahane.

MARTIN KRUMM. Evet, ağırlığı tam beş vezin. -

LISETTE. Yalnızca görünüşü yüzünden böyle bir tabakam olsun isterdim.

MARTIN KRUMM. Erittirirsem, kapak nakışı sizin olsun.

LISETTE. Çok iyisiniz! - Mutlaka bir armağandır?

MARTIN KRUMM. Evet, - - bir metelik vermedim.

LISETTE. Gerçekten, böyle bir armağan bir kadının gözünü kamaştırır! Bununla mutluluğunuzu alabilirsiniz, kahya bey. En azından ben, gümüş tabakalarla üstüme

gelinirse, kendimi çok zor koruyabilirim. Böyle bir tabakayla bir aşık bende oyunu kazanır.

MARTIN KRUMM. Anlıyorum, anlıyorum! -

LISETTE. Sizin için madem hiç masrafı olmadı, o zaman size öğüdüm, kahya bey, bununla kendinize iyi bir kız arkadaş bulun - -

MARTIN KRUMM. Anlıyorum, anlıyorum! -

LISETTE (tatlı dille). Onu bana armağan etmek istemez misiniz? - -

MARTIN KRUMM. Oh, özür dilerim! - - Artık gümüş tabakaları durup dururken vermiyorlar. Acaba, Mamzel Lisette, bununla ne yapacağımı bilmiyor muyum sanıyor? Bunu sokağa atıncaya kadar, vermek için herhalde aklı başında, namuslu bir adam bulurum.

LISETTE. Hiç bundan daha kaba bir ahmaklık duyulmuş şey mi? - - Bir kalbi bir enfiye kutusuyla eş tutmak?

MARTIN KRUMM. Evet, taştan bir kalple bir gümüş enfiye tabakasını - -

LISETTE. Belki taş gibi olmaktan vazgeçer, eğer - - Ama boşuna konuşup duruyorum - - O benim sevgimi hak etmiyor - - Ne kadar iyi yürekli bir deliyim! - (Ağlamak ister.) Az kalsın, kahyanın özü sözü doğru insanlardan olduğuna inanacaktım. -

MARTIN KRUMM. Ya ben ne kadar iyi yürekli bir deliyim ki, bir kadının zikri neyse, fikri de odur sanıyorum! - Al, Lisetçik, ağlama! (Tabakayı verir.) - Ama şimdi sevgisini hak ediyorum, değil mi? - Başlangıç olarak eline bir öpücük vermekten başka bir şey istemiyorum! - - (Öper.) Oh, ne kadar da tatlı! -

ON İKİNCİ SAHNE

Kız, Lisette, Martin Krumm.

KIZ. (Sessizce yaklaşır, kafasını eline vurdurur.) Ay! Kahya efendi, - hadi benim elimi de öpsene!

LISETTE. Bak şu işe! - -

MARTIN KRUMM. Canı gönülden, hanım efendim. - (Elini öpmek ister.)

KIZ. (Bir tokat yapıştırır.) Terbiyesiz, şakadan da anlamaz mısınız?

MARTIN KRUMM. Şeytan şakası!

LISETTE. Ha! ha! ha! (Onunla alay ederek güler.) Acıdım, sevgili kahyaya. - Hah! hah! ha!

MARTIN KRUMM. Öyle mi? hem de gülerек? Demek böyle teşekkür ediyorsun? Tamam, tamam! (Gider.)

LISETTE. Hah! ha! ha!

ON ÜÇÜNCÜ SAHNE

Lisette, Kız.

KIZ. Kendi gözümle görmeseydim, inanmazdım. Kendini öptürüyorsun? Hem de kahyaya?

LISETTE. Beni gözetlemeye ne hakkınız var, bilmiyorum? Yabancıyla bahçede gezdiğinizini sanıyorum.

KIZ. Evet, babam gelmeseydi, hâlâ onun yanında olacaktım. Ama onun yanında yabancıyla doğru dürüst bir şey konuşmam. Babam aşırı ciddi - -

LISETTE. Ay, doğru dürüst konuşmaktan ne anlıyorsunuz? Onunla acaba ne konuşacaktınız, babanızın duymaması gereken?

KIZ. Binbir şey! - Ama sorularınla beni kızdırıyorsun. Yeter, ben o yabancı beye karşı iyi davranıyorum. Bunu gösterebilirim herhalde?

LISETTE. Size onun gibi bir damat bulsa, babanızla korkunç kavga edersiniz ama? Hem de, şaka bir yana, kim bilir ne yapıyor. Yazık, birkaç yaş daha büyük değilsiniz: Belki kısa zamanda olurdu.

KIZ. Ah, sorun yalnızca yaşta olsa, babam beni birkaç yıl daha yaşlı yapardı. Ona kesinlikle karşı gelmem.

LISETTE. Yok, ben daha iyi bir akıl biliyorum. Size benimkinden birkaç yaş vereyim, böylece ikimizin de işine yarar. O zaman ben çok yaşlı olmam, siz de çok genç.

KIZ. Bu doğru; bak bu olur!

LISETTE. Yabancınnın uşağı geliyor; onunla konuşmam gerek. Her şey sizin iyiliğiniz için. - Onunla yalnız bırakın beni. - Gidin.
KIZ. Unutma ama, yaş konusunu. - - Duyuyor musun, Lisette?

ON DÖRDÜNCÜ SAHNE

Lisette, Christoph.

LISETTE. Beyim, mutlaka açsınız ve susadınız da geri geldiniz, değil mi?
CHRISTOPH. Tabii! - - Ama dikkat edin, açlık ve susuzluğu nasıl açıkladım. Doğruyu itiraf etmem gerekirse, sevgili hanımcığım, attan iner inmez, size gözüm ilişti. Ama burada yalnızca birkaç saat kalacağımızı sandığımdan, onunla tanışmaya değmez diye düşündüm. Bu kadar kısa zamanda ne yapabildik ki? O zaman romanımıza sondan başlamak zorunda kalacaktık. Ancak kediyi kuyruğundan yakalayıp ocaktan çekmek de pek güvenli bir şey değil.

LISETTE. Çok doğru! Oysa şimdi işe doğru dürüst girişebiliriz. Bana önerinizi yapabilirsiniz; ben de buna yanıt verebilirim. Size kuşkularımı bildirebilirim; siz de bu kuşkuları dağıtabilirsiniz. Atacağımız her adımı tartabilir ve birbirimize kapalı torba içinde maymun satmayız. Bana hemen dün ilânı aşk etseydiniz, kabul edecektim. Ama düşünün bir kere, ne kadar büyük bir gözüpeklik etmiş olacaktım, ne haliniz vaktiniz, ne servetiniz, memleketiniz falan hakkında bir şey sormaya vakit bulabilecektim!

CHRISTOPH. Hay Allah! Buna gerek var mıydı? Bu kadar telaş? Birden fazlasıyla evlenemezsiniz ki?

LISETTE. O! Yalnız kuru kuruya bir evlenme olsa, bu denli titiz olmaya çalışmak, gülünç olurdu. Oysa bir sevgi ilişkisi söz konusu olunca, iş tümüyle değişir! Bu durumda en ufak bir ayrıntı bile önem kazanır. Öyleyse, benim merakımı her noktasiyla tatmin etmedikçe, benden en ufak bir karşılık bulacağınızı sanmayın.

CHRISTOPH. Ha? Nereye kadar uzanıyor bu merak?

LISETTE. Bir uşak hakkında en sağlam yargı efendisine bakarak verilebileceği için, ben de her şeyden önce bilmek isterim - -

CHRISTOPH. Efendim kim mi? Hah! ha! Ne eğlenceli. Bana sorduğunuz şeyi, benden fazla bildiğinize inansam, ben de size sormak isterdim.

LISETTE. Ve bu safsatayla kurtulduğunuzu sanıyorsunuz? Sözün kısası, beyiniz kim, bilmek zorundayım, yoksa bütün arkadaşlığımız burada biter.

CHRISTOPH. Beyimi ancak dört haftadır tanıyorum. Hamburg'ta beni hizmetine aldığından beri ancak bu kadar zaman geçti. Oradan başlayarak kendisine eşlik ettim, ama adını, sanını sormak zahmetine hiç girmedim. Şu kadarı kesin, zengin biri olmalı; zira yolculuk boyunca ne bana, ne kendisine yokluk çektirdi. Daha fazla ne isterim?

LISETTE. Sizin sevginize nasıl inanayım, böyle ufacık bir şeyde bile sırdaşlığımıza güvenmediğinize göre? Ben size karşı kesinlikle böyle davranmam. Örnek olarak, bakın, burada güzel bir gümüş tabakam var - -

CHRISTOPH. Evet? n'olacak? - -

LISETTE. Biraz rica ederseniz, bunu kimden aldığımı size söylerim - -

CHRISTOPH. O! Bana ne bundan. Sizden bunu kim alacak, beni asıl bu ilgilendirir?

LISETTE. Bu konuda henüz bir karar vermedim. Ama siz almayacak olursanız, bunun suçunu kendinizden başka kimsede aramayın. Sizin içtenliğinizi kesinlikle karşılıksız bırakacak değilim.

CHRISTOPH. Ya da daha doğru bir deyişle benim gevezeliğimi! Ama bütün içtenliğimle söyleyeyim ki, suskunsam, bu kez salt çaresizlikten. Gerçekten bir şey bilmiyorum ki, söyleyeyim. Kör şeytan! Gizli şeylerim olsaydı, seve seve ortaya dökcektim.

LISETTE. Adiyö! Erdemliliğinizi daha fazla zorlamak istemem. Yalnızca erdeminizin size bir gümüş tabakayla bir sevgili getirmesini dilerim, şimdi ikisini de kaybettirdiği gibi. (Gitmek ister.)

CHRISTOPH. Nereye? Nereye? Sabırlı ol! (Kendi kendine.) Yalan söylemek zorundayım. Böyle bir ganimeti kaçırمام! Ne zararı olur ki?

LISETTE. Ne var, şimdi biraz açılmak mı istiyorsunuz? Ama - - görüyorum, görüyorum, hoşunuza gitmiyor. Yok, yok; bir şey bilmek istemiyorum -

CHRISTOPH. Evet, evet, her şeyi öğrenebilirsiniz! - - (Kendi kendine.) Bol yalan söyleyebilene ne mutlu! - Bakın, dinleyin! - Beyim - - soylu bir kişi. O, - - biz ikimiz de - - ikimiz de - - Hollanda'dan geliyoruz. Bazı tatsızlıklar yüzünden - - önemli bir şey değil - - bir cinayet yüzünden - - kaçmak zorunda kaldı -

LISETTE. Ne? Bir cinayet yüzünden mi?

CHRISTOPH. Evet, - - ama onurlu bir cinayet yüzünden - - bir düello yüzünden kaçtı. - Şimdi de işte - - firarda - -

LISETTE. Ya siz, dostum? - -

CHRISTOPH. Ben, ben de onunla birlikte firardayım. Canı alınan, bizi - - demek istediğim, canı alınanın arkadaşları, çok peşimize düştüler; bu takip yüzünden de - - Artık gerisini kolayca düşünebilirsiniz. - - Ne yapabildik ki? Düşünün hele; genç, şımarık bir züppe bize hakaret etti. Beyim de tuttu onu devirdi. Başka türlü olamazdı! - Biri bana hakaret ederse, ben de ederim, - ya da - ya da pataklarım. Namuslu biri böyle bir şeyi sineye çekemez.

LISETTE. Aferin! Böyle kişiler hoşuma gider; ben kendim de biraz alınganım. Ama bakın, oradan beyiniz geliyor! Halinden anlaşılır mı, böylesine öfkeli ve zalim olduğu?

CHRISTOPH. O, gelin! Önünden çekilelim. Onu ele verdiğimi, benim yüzüme bakıp anlar.

LISETTE. Tamam, hoşnutum - -

CHRISTOPH. Ama gümüş tabaka -

LISETTE. Haydi, gelin. (Kendi kendine.) Önce, bu gizi beyime bildirip ne olacağını görmem gerek: Bu çabaya değerse, o zaman sizin olsun.

ON BEŞİNCİ SAHNE

Yolcu.

YOLCU. Tabakam kayıp. Ufak bir şey; yine de kaybı benim için elemli. Yoksa onu benden kahya mı? - - Ama yitirmiş de olabilirim, - dikkatsizlikten düşürmüş olabilirim. - - İnsan kuşkusuyla kimseyi töhmet altında bırakmamalı. - Yine de, - üstüme abandı; saate uzandı: - Yakaladım onu; ben ayırdına varmadan, tabakaya da uzanmış olamaz mı?

ON ALTINCI SAHNE

Martin Krumm, Yolcu.

MARTIN KRUMM. (Yolcuyu görünce, hemen dönmek ister.) Vayy!

YOLCU. Hey, hey, yakına gel, dostum! - - (Kendi kendine.) Sanki düşündüklerimi biliyormuş gibi çekingen! - - Ha? hadi yaklaş!

MARTIN KRUMM. (İnatçı.) Ah! Vaktim yok! Biliyorum, benimle sohbet etmek istiyorsunuz. Ama daha önemli işlerim var. Yiğitliklerinizi on kez dinlemek istemem. Henüz bilmeyen birine anlatın.

YOLCU. Neler duyuyorum? Kahya biraz önce safdil ve kibardı, şimdi utanmaz ve kaba. Gerçek suratınız hangisi?

MARTIN KRUMM. Ay! Benim yüzüme surat diye hakaret etmeyi leş kargasından mı öğrendiniz? Sizinle kavga etmek istemiyorum, - yoksa - - (Gitmek ister.)

YOLCU. Terbiyesiz davranışı, kuşkumu güçlendiriyor. - Yok, yok, sabır! Size gerekli bir şey soracağım - -

MARTIN KRUMM. Yanıt verecek halim yok, istediği kadar gerekli olsun. O yüzden, sorma zahmetine girmeyin.

YOLCU. Bir deneyeyim - Yalnız, ona haksızlık edersem, buna çok üzülürüm. - - Dostum, benim tabakamı görmediniz mi? - Kayboldu da. - -

MARTIN KRUMM. Ne biçim soru bu? Çaldırdıysanız, bundan bana ne? - - Beni ne sanıyorsunuz? Yatakçı mı? Yoksa hırsız mı?

YOLCU. Kim hırsızlıktan söz ediyor ki? Handiyse kendi kendinizi ele veriyorsunuz - -

MARTIN KRUMM. Kendi kendimi mi ele veriyorum? Namuslu bir adamı böyle suçlamanın ne demek olduğunu biliyor musunuz? Biliyor musunuz?

YOLCU. Böyle bağırarak zorunda mısınız? Sizi henüz bir şeyle suçlamadım. Kendi kendinizin savcısı oluyorsunuz. Ayrıca, büyük bir haksızlık mı yapmış olurum, bilmiyorum? Kimi suç üstü yakaladım ki, biraz önce saatimi aşırarak isterken?

MARTIN KRUMM. O! Siz hiç şakadan anlamayan bir adamsınız. Anlıyor musunuz! - - (Kendi kendine.) Allah vere de Lisette'de görmüş olmasa onu. - Bu kız aptallık edip de övünmeye kalkmış olmasa - -

YOLCU. O! Şakayı çok iyi anlıyorum, galiba, tabakayla da şaka yapıyorsunuz. Ama insan şakayı abartırsa, sonunda kaka olur. Ben yalnızca sizin iyi adınızı düşünüyorum. Diyelim, sizin kötü niyetli olmadığınızdan ben emin oldum, o zaman başkaları da - -

MARTIN KRUMM. Ah, - başkaları! - başkaları! - başkaları böyle bir töhmetten çoktan gına getirmişti. Ama bende olduğunu düşünüyorsanız, o zaman üstümü başımı arayın, - - elden geçirin beni - -

YOLCU. Bu benim işim değil. Her şeyi de yanında ceplerinde taşıyacak değil ya.

MARTIN KRUMM. İyi öyleyse! O zaman namuslu bir adam olduğumu göresiniz diye, ceplerimi ben kendim tersine çevireyim. - Dikkat edin! - (Kendi kendine.) Şeytan vere de düşmeye.

YOLCU. Oh, zahmet etmeyin!

MARTIN KRUMM. Yok, yok: Görmelisiniz, görmelisiniz. (Bir cebini tersine çevirir.) Tabaka var mı? Ekmek kırıntısı var: Kutsal nimet! (Öbürünü ters çevirir.) Burada da bir şey yok! Evet, - var! Bir takvim parçası. - Her ayın üstünde yazılı dizeleri yüzünden saklıyorum. Pek eğlenceli şeyler! - Ama devam edelim. Dikkat edin: üçüncüyü çıkarıyorum. (Cebi çıkarırken, içinden iki büyük sakal düşer.) Hay şeytan! Ne düşünüyor? (İvedilikle kaldırmak ister, ama yolcu daha tezdir ve birini kapar.)

YOLCU. Bu da ne ki?

MARTIN KRUMM. (Kendi kendine.) Çattık belaya! Çoktan bu ıvır zıvırı attım.

YOLCU. Hem de bir sakal. (Çenesine tutar.) Bir Yahudi'ye benzedim mi şimdi? - -

MARTIN KRUMM. Ah, verin şunu! Verin! Kim bilir, şimdi yine ne düşünüyorsunuz? Bununla bazen benim küçük oğlanı korkutuyorum. Bunun için.

YOLCU. Öyleyse, bunu bana bırakın. Ben de onunla korkutmak istiyorum.

MARTIN KRUMM. Ah, benimle şaşırtmaca oynamayın. Bana gerekli o. (Yolcunun elinden kapmaya çalışır.)

YOLCU. Çekil, yoksa - -

MARTIN KRUMM. (Kendi kendine.) Kör şeytan! Şimdi kaçacak delik ara bakalım. - - Peki tamam; peki tamam! Görüyorum, bana bela olmaya gelmişsiniz buraya. Ama, şeytan canımı alsın, ben namuslu bir adamım! Göreyim bakayım, kim adıma kara çalabilirmiş. Bunu aklınızdan çıkarmayın! Ne olursa olsun, sakalı kötü bir iş için kullanmadığıma yemin ederim. - (Çıkar.)

ON YEDİNCİ SAHNE

Yolcu.

YOLCU. Herifin kendisi beni kuşkuya düşürüyor, bu onun çok aleyhine olacak. - - O, maskeli soygunculardan biri olamaz mı? - Ama tahminde temkinli olmalıyım.

ON SEKİZİNCİ SAHNE

Baron, Yolcu.

YOLCU. Ne dersiniz, dün Yahudi yol kesicilerle becelleşirken, birinin sakalını yolmuş olmayayım? (Sakalı gösterir.)

BARON. Ne demek istiyorsunuz, beyim? - - Ama bahçede niçin o kadar aceleyle benden ayrıldınız?

YOLCU. Kabalılığımı başışlayın. Hemen sizin yanınıza dönecektim. Burada bir yerde yitirmiş olmam gereken tabakamı aramaya gittim.

BARON. Buna çok üzüldüm. Benim konuğum olarak bir de zarara mı girdiniz?

YOLCU. Zarar o kadar büyük sayılmaz - - Ama bir kez şu babaç sakala bakın!

BARON. Onu bana bir defa gösterdiniz. Niçin?

YOLCU. Size daha açık konuşayım. Kanımca - - ama hayır, kanılarımı kendime saklayayım. - -
BARON. Kanılarınız? Açıklayın!
YOLCU. Yok; acele ettim. Yanılabilirim - -
BARON. Beni huzursuz ediyorsunuz.
YOLCU. Kahyanız hakkında ne düşünüyorsunuz?
BARON. Yok, yok; konuyu değiştirmeyelim. - - Bana karşı gösterdiğiniz iyilik adına size yakarıyorum, açıklayın bana, nedir düşünceniz, nedir kanınız, nerede yanılabilirsiniz!
YOLCU. Yalnızca sorumun yanıtı, size bunu açıklamamı sağlayabilir.
BARON. Kahyam hakkında ne mi düşünüyorum? - - Bence, çok doğru ve namuslu bir adam.
YOLCU. Size bir şey söylemek istediğimi unutun o zaman.
BARON. Bir sakal, - sanılar, - kahya, - bunların arasında nasıl bir ilişki kurayım? - Yanılabilirim, dediniz. Diyelim, yanıldınız; bir dostunuza bunu açmanın sizin için ne sakıncası olabilir?
YOLCU. Beni çok sıkıştırıyorsunuz. Söyleyeyim, kahya bu sakalı dikkatsizlikten düşürdü; yanında bir tane daha vardı, ama onu tezden yine cebine soktu; konuşmaları, hakkında, yaptığı kadar kötü düşünülen bir insan olduğunu ele veriyordu; onu ayrıca, pek de vicdanlı olmayan - - en azından pek de akıllıca olmayan bir el çabukluğu yaparken yakaladım.
BARON. Sanki birdenbire gözüm açılmış gibi oldu. Korkarım, - yanılmamış olacaksınız. Ve bunları bana açıklamakta duraksıyor muydunuz? - Şu an gidip gerçeğin ortaya çıkması için, ne gerekiyorsa, her şeyi yapacağım. Yoksa kendi katilimi kendi çatımın altında mı besliyorum?
YOLCU. Ama kanılarımın, umarım, yanlış olduğunu saptayınca, bana öfkelenmeyin. Bunları benden sıkarak çıkardınız, yoksa kesinlikle söylemezdim.
BARON. Doğru da olduğunu saptasam, yanlış da, bunun için size her zaman gönül borcum olacak.
ON DOKUZUNCU SAHNE

Yolcu, sonradan Christoph.

YOLCU. Allah vere de, ona karşı çok sert davranmasa! Zira, kuşku ne denli büyük olursa olsun, sonunda adam suçsuz olabilir. - Çok tedirginim. - - Gerçekten az şey değil, bir beyi buyruğundaki kişilerden kuşkulandırmak. Onların suçsuz olduğunu görse bile, artık bundan sonra güvenini tümüyle yitirir. - Elbette, doğrusunu düşünürsem, susmam gerekirdi. - Kaybımı ondan bildiğimi öğrenirlerse, kendi çıkarılarını ve hıncımı, kuşkumun gerekçesi olarak görmezler mi? - Daha neler vermezdim, bu soruşturmanın önünü alabilseydim -
CHRISTOPH. (Gülerek gelir.) Hah! hah! ha! Biliyor musunuz, siz kimsiniz, beyim?
YOLCU. Soytarının biri olduğunuzu biliyor musunuz? Ne soruyorsunuz?
CHRISTOPH. Peki, bilmiyorsanız, ben söyleyeyim. Siz soylu birisiniz. Hollanda'dan geliyorsunuz. Orada tatsızlıklarınız ve bir düellonuz oldu. Genç bir züppeye kılıcı geçirdiğiniz için, çok mutlusunuz. Canı alınanın yakınları sizi müthiş bir takibe aldılar. Siz de kaçtınız. Size bu kaçışta eşlik etmek onuru da benim.
YOLCU. Düş mü görüyorsunuz, yoksa çıldırdınız mı?
CHRISTOPH. Ne o, ne o. Zira, söylediklerim bir çılgın için pek akıllıca, bir düşçü içinse, çok çılgınca.
YOLCU. Kimin aklına geliyor böylesine saçma şeyler?
CHRISTOPH. Oh, bunları benim akıl etmem gerekti. Galiba yeterince iyi uydurulmuş bulmuyorsunuz galiba? Ama yalan söylemem için verilen kısa sürede bundan daha iyisini uyduramazdım doğrusu. Artık en azından bundan sonra meraklı bakışlara karşı güvenlisiniz!
YOLCU. Bütün bunlardan neyi çıkarayım?
CHRISTOPH. Ne hoşunuza giderse, onu; kalanı bana bırakın. Ama dinleyin, bakın nasıl oldu. Bana adınızı, halinizi vaktinizi, memleketinizi, işlerinizi sordular; fazla nazlanmadan, neyi biliyorsam söyledim; yani, ben hiçbir şey bilmiyorum dedim. Bunun çok yetersiz bir bilgi olduğuna kolayca inanabilirlerdi, bundan hoşnut kalmaları için de hiçbir neden yoktu. Beni deşmeyi sürdürdüler;

ama boşuna! Gizleyecek bir şeyim olmadığı için, çenemi tuttum. Sonunda ama bana sunulan bir armağan, bildiğimden fazlasını söylememe yol açtı; yani, yalan uydurdum.

YOLCU. Alçak! Gördüğüm kadarıyla, pek tekin ellerde bulunuyorum.

CHRISTOPH. Sakın, bilmeden gerçekleri uydurmuş olmayayım?

YOLCU. Utanmaz yalancı, beni ne duruma düşürdünüz, şimdi ben bu durumdan - -

CHRISTOPH. Kolayca çıkarırsınız, yeter ki, bana şimdi yakıştırdığınız sıfatı bir açın.

YOLCU. Ama o zaman kimliğimi açıklamak zorunda kalmayacak mıyım?

CHRISTOPH. İyi ya! Böylece ben de bu vesileyle sizi tanırım. - Yalnızca, kendiniz karar verin, bu iyi niyetli yalanlar yüzünden vicdanım rahat mıydı diye? (Tabakayı çıkarır.) Şu tabakaya bakın! Bunu daha kolay kazanabilir miydim?

YOLCU. Gösterin bakayım! - (Tabakayı eline alır.) Ne görüyorum?

CHRISTOPH. Hah! hah! ha! Şaşıracağınızı biliyordum. Siz bile bir dizi yalan uydururdunuz, değil mi, böyle bir tabakayı kazanacak olsaydınız.

YOLCU. Demek, siz bunu benden aşırıdınız?

CHRISTOPH. Nasıl? Ne?

YOLCU. Bu yüzden, namuslu bir adama alelacele yakıştırdığım kuşkuya üzülmediğim denli üzülüyorum sizin sadakatsizliğinize. Beni ikna edebilmek için, istediğiniz kadar çılgınlık yapın, bu size - - her ne kadar alçakça elde edilmiş olsa da, - verilmiş bir armağan, öyle mi? Gidin! Bir daha gözüme görünmeyin!

CHRISTOPH. Düş mü görüyorsunuz, yoksa - - hadi saygımdan öbürünü söylemeyeyim. Kıskançlık değil herhalde sizi bu sapkınlıklara sokan? Tabaka sizin mi? Bunu sizden mi, Tanrı esirgeye, götürmüşüm? Öyle olsa; bununla gelip sizin karşınızda caka satmak için, ahmak bir şeytan olmam gerekir. - Tamam, işte Lisette geliyor! Çabuk gelin! Efendimi yeniden kendine getirmek için bana yardımcı olun.

YİRMİNCİ SAHNE

Lisette, Yolcu, Christoph.

LISETTE. Oh beyim, bizim burada nasıl bir huzursuzluk yaratıyorsunuz! Kahyamız size ne yaptı ki? Beyimizi ona karşı korkunç öfkelenlendirdiniz. Sakallar, tabakalar, çuldan çapuldan söz ediliyor; kahya ağlayıp ileniyor, suçsuz olduğunu, sizin ona iftira ettiğinizi söylüyor. Bey sakinleşmiyor, üstelik şimdi bir de muhtara, kadıya haber saldı, onu kodese tıkmaları için. Ne oluyor bütün bunlar?

CHRISTOPH. Oo! Bu da bir şey mi, dinleyin bakın, dinleyin, şimdi bana bile neler ediyor - -

YOLCU. Evet, sahi, sevgili Lisette, ben biraz acele ettim. Kahya suçsuz. Ama benim Allahsız uşağım beni bu tatsızlıklara düşürdü. Oymuş, benim tabakamı yürüten, bu yüzden, kahyadan kuşkulanmışım; sakalsa, onun dediği gibi, bir çocuk oyunu olabilir elbette. Gidip, ondan özür dileyip, yanılığımı itiraf edeyim, ona benden ne isterse - -

CHRISTOPH. Hayır, hayır, durun! Önce benden özür dilemelisiniz. Hay Allah, konuşsanıza, Lisette, söylesenize ne olduğunu. Tabakanız cehennem dibine batsaydı! Bu yüzden kendime hırsız mı dedirteyim? Siz bana armağan etmediniz mi onu?

LISETTE, Evet, tabii! Ve armağan olarak sizde kalacak.

YOLCU. Demek doğru. Ama tabaka benim.

LISETTE. Sizin mi? Bunu bilmiyordum.

YOLCU. Demek Lisette de onu buldu? Ve benim dikkatsizliğim bütün bu karışıklığın nedeni, bütün suç benim dikkatsizliğimde! (Christoph'a.) Size de çok ettim! Bağışlayın beni! Bu denli aceleci davrandığım için, utanıyorum.

LISETTE. (Kendi kendine.) Hay kör şeytan! Yavaş yavaş anlıyorum. Oo! Acele edilmiş sayılmaz.

YOLCU. Gelin, bakalım - -

YİRMİ BİRİNCİ SAHNE

Baron, Yolcu, Lisette, Christoph.

BARON. (Telaşla yanlarına gelir.) Derhal, Lisette, beye tabakasını geri ver! Her şey anlaşıldı; her şeyi itiraf etti. Ve sen böyle bir insandan armağan almaktan utanmadın mı? Hani? Tabaka nerede?

YOLCU. Demek doğruymuş? - -

LISETTE. Beye çoktan verdim. Hizmet verdiğim bir kişiden armağan da alabilirim, sandım. Ben de onu sizin kadar az tanıyordum.

CHRISTOPH. Yani benim armağanım güme mi gitti? Haydan gelen huya gider!

BARON. Ama size, değerli dost, borcumu nasıl ödeyebilirim? Beni ikinci kez bir tehlikenin içinden çekip çıkardınız. Size yaşamımı borçluyum. Siz olmasaydınız, burnumun ucundaki felaketimi kesinlikle görmeyecektim. Arazilerim üzerindeki en namuslu adam sandığım Allahsız muhtar da onun yardımcısıymış. Düşünün bir kez, bunu hiç tahmin edebilir miydim? Bugün benden ayrılmış olsaydınız - -

YOLCU. Doğru - - o zaman size dün yaptığımı sandığım yardım da yarım kalmış olacaktı. Bu beklenmedik bulguda Tanrı beni aracı ettiği için çok mutluyum; önce yanılabilirim diye ne denli titrediysem, şimdi de o denli sevinçliyim.

BARON. Sizin insan sevginize de, yüce gönlünüze de hayran kaldım. Lisette'nin bana anlattıkları da, dilerim, gerçek ola!

YİRMİ İKİNCİ SAHNE

Öncekiler, Kız.

LISETTE. Neden doğru olmasın ki?

BARON. Gel, kızım, gel! Kendi dileğini benimkiyle birleştir: Benim kurtarıcımdan seni, seninle birlikte benim servetimi kabul etmesini dile. Gönül borcumun karşılığında ona seni sevdiğim kadar çok sevdiğim daha değerli başka ne sunabilirim? Size nasıl böyle bir öneride bulunabildiğime şaşmayın. Uşağınız, sizin kim olduğunuzu bize açıkladı! Minnettarlığımı size göstermenin sonsuz zevkini bana lütfedin. Benim servetim ait olduğum zümreye denk, bu öneri de sizin bulunduğunuz yere. Burada düşmanlarınıza karşı güvendesiniz ve sizi çok sayan dostların arasında olacaksınız. Ancak boynunuzu büküyorsunuz. Bundan ne çıkarayım?

KIZ. Yoksa benim yüzümden mi sıkılıyorsunuz? Sizi temin ederim, babamın sözüne zevkle itaat edeceğim.

YOLCU. Gönlüyüceliğiniz beni utandırıyor. Bana sunduğunuz ödülün büyüklüğü karşısında, gösterdiğim iyiliğin ne denli ufak bir şey olduğunu daha iyi anlıyorum. Ancak, size ne yanıt verebilirim? Uşağım size doğruyu söylemedi, ben -

BARON. Allah vere de, onun tanıttığı kişi de olmasanız! Allah vere de, sizin ait olduğunuz zümre de benimkinin altında olsa! O zaman belki benim ödülüm daha fazla değer kazanır ve o zaman belki siz de, ricamı yerine getirme konusunda biraz daha az çekingen davranırsınız.

YOLCU. (Kendi kendine.) Niçin kim olduğumu açıklamıyorum ki? - Beyim, âlicenaplığınız bütün ruhuma işliyor. Ancak önerinizin boşuna olmasının suçunu bende değil, kaderde arayın. Ben - -

BARON. Yoksa evli misiniz?

YOLCU. Hayır - -

BARON. Öyleyse? Nedir?

YOLCU. Ben bir Yahudiyim.

BARON. Yahudi mi? Korkunç bir raslantı!

CHRISTOPH. Bir Yahudi?

LISETTE. Bir Yahudi?

KIZ. Ay, ne olur ki?

LISETTE. Hişt, küçük hanım, hişt! Size daha sonra söylerim, ne olduğunu.

BARON. Gönül borcumuzu göstermemizi doğrudan kaderin engellediği durumlar da var demek.

YOLCU. Göstermiş kadar oldunuz.

BARON. Hiç olmazsa, kaderin izin verdiği kadarını yapmak isterim. Bütün servetimi alın. Yoksul, ama minnet duymayı, zengin, ama nankör olmaya yeğlerim.

YOLCU. Bu öneriniz de boşuna, Tanrı bana atalarım vasıtasıyla gereksinimimden çok daha fazlasını vermiş. Bundan sonra halkımla ilgili olarak biraz daha insafli, biraz daha az önyargılı olmanız dışında bir ödül beklemiyorum. Kimliğimi, dinimden utandığım için gizlemedim sizden. Hayır! Ama benden hoşlandığınızı, buna karşılık halkımdan nefret ettiğinizi gördüm. Ve kim olursa olsun, bir insanın bana gösterdiği dostluk, benim için her zaman paha biçilmez olmuştur.

BARON. Kendi davranışından utanç duyuyorum.

CHRISTOPH. Bense, şaşkınlığımdan yavaş yavaş kurtulup, kendime geliyorum. Ne? Hem bir Yahudisiniz, hem de namuslu bir Hıristiyanı kendi hizmetinize alacak cüreti gösterdiniz. Asıl sizin bana hizmet etmeniz gerekirdi. İncil'e göre öylesi daha doğru olurdu. Vay canına! benim şahsımda bütün Hıristiyanlığa hakaret ettiniz. - Bu yüzden, efendinin yolculukta niçin domuz eti yemek istemediğini bilmedim, daha yaptığı bir sürü dalgayı. - Daha fazla yanınızda kalacağımı sanmayın! Ayrıca sizden davacı da olacağım.

YOLCU. Öbür Hıristiyan ayaktakımından daha iyi düşünmenizi bekleyemem sizden. Hamburg'ta nasıl sefil bir durumdan alıp kurtardığımı da anımsatmak istemem. Daha fazla yanımda kalmanız için zorlamak da istemem. Ama hizmetinizden oldukça hoşnut kaldığım için, ayrıca biraz önce sizi gereksiz yere töhmet altında bıraktığım için, bu töhmete yol açan şey bedel olarak sizde kalsın. (Tabakayı ona verir.) Kalan ücretinizi de alabilirsiniz. İsteddiğiniz yere gitmekte serbestsiniz!

CHRISTOPH. Olamaz, hay Allah, Yahudi olmayan Yahudiler de varmış. Siz namuslu bir adamsınız. Hop, yanınızda kalıyorum! Bir Hıristiyan kaburgalarımı ayağının altına alırdı şimdi, tabaka yerine!

BARON. Sizde gördüğüm her şey hoşuma gidiyor. Buyrun, suçluların içeri atılmaları için gereken işlemleri yapalım. Ah, hepsi sizin gibi olsaydı, ne kadar saygıdeğer olurdu Yahudiler!

YOLCU. Ve Hıristiyanlar ne kadar sevimli olurlardı, hepsi sizin niteliklerinize sahip olsaydı! (Baron, kızı ve Yolcu çıkarlar.)

SON SAHNE

Lisette, Christoph.

LISETTE. Demek dostum, bana biraz önce yalan söyledi, ha?

CHRISTOPH. Evet, ve bunun iki gerekçesi vardı. Birincisi, gerçeği ben de bilmiyordum; öbür yandan, insan geri vereceği bir tabaka için çokça doğru söylemez.

LISETTE. Ve üstüne üstlük, ne kadar rol yaparsa yapsın, kendisi de bir Yahudi mi yoksa?

CHRISTOPH. Bir bakirenin ağızından fazla meraklı bir soru! Hadi gel! (Lisette'yi koluyla sarar ve çıkarlar.)

LESSİNG -

BİR AYDINLANMA USTASI

Ellili yıllarda İzmir Namık Kemal Lisesi'nde edebiyat öğretmenim Fuat Edip Baksı idi. Bize Abdurrahman Nisari'nin - sonradan öğreneceğim üzere, Cevdet Kudret'in - ders kitaplarını okuturdu. Orada Batı edebiyatından seçmeler de vardı.

Alman edebiyatından söz edilirken, yalnızca Goethe ve Schiller adları değil, Lessing'in de adı geçiyordu. O zaman Lessing bana diğer iki yazar denli önemli görünmemişti. Ama bugün biliyorum ki, Lessing benim ustalarımından biridir - en önemlilerinden biri.

Lise edebiyat kitaplarım, sanıyorum Stuttgart'taki evin bodrumunda, çok eski bir bavulun içinde olacak. Ama, bu yazı için dört yüz kilometrelik yola çıkmam

gerekmiyor. Çünkü, Cevdet Kudret hocamız daha sonraki yıllarda Abdurrahman Nisari kitaplarını kendi adıyla yeniden yayınladı.

1980 basımı (İnkılâp ve Aka, İstanbul) "Batı Edebiyatından Seçme Parçalar" kitabının Alman Edebiyatı bölümündeki ilk yazar Lessing. İki okuma parçası var Lessing'ten: Tiyatro Sanatı başlıklı, "Die Hamburgische Dramaturgie"den alınmış bir eleştiri yazısıyla yazarın ünlü güldürüsü (Lustspiel) "Minna von Barnhelm"den bir bölüm.

1729 - 1781 yılları arasında yaşayan Lessing'in yaşamöyküsüne ilişkin şu özet bilgiyi veriyor Cevdet Kudret:

"Lessing, Saksonya'daki Kamenz kasabasında doğmuştur. Bir rahibin oğludur, Leipzig Üniversitesi'nde filoloji ve ilahiyat okumuştur. Öğrenimini bitirdikten sonra Leipzig ve Berlin'de hayatını yazılarıyla kazanmaya çalışmış, çok sıkıntılı yıllar geçirmiş, bir ara Breslau'da bir generalin özel katipliğini yapmış (1760 - 1765), Hamburg'da kurulan ulusal tiyatroya müdür olmuş (1767 - 1770), son yıllarında küçük bir şehirde kütüphane memurluğu yapmıştır (1770 - 1781)." (S. 350)

Sözü geçen, Lessing'in 1756 yılında bir kez ziyaret etmiş olduğu ünlü Wolfenbüttel Kütüphanesi'dir. Cevdet Kudret'in, konumuzu ilgilendiren tümcesi, bölümün başında Alman Edebiyatı üzerine verdiği özet bilgide yer alıyor. Aydınlık Çağı ara başlıklı bölümde de zaten bir tek bu tümce var:

"Aydınlık Çağı

XVIII. yüzyılda Almanya'da Aydınlık Devri'nin en büyük temsilcisi, bir tiyatro yazarı ve eleştirmeci olan Lessing'dir (1729 - 1781)." Hocamızın Aydınlık Çağı dediği Aydınlanma Almacada Aufklärung. İşi fazla uzatmadan ünlü Grimm Sözlüğü'nde bu maddeyi açıyorum:

"aufklärung ist die maxime jederzeit selbst zu denken. KANT 1, 36; befreiung vom aberglauben heiszt aufklärung, weil, obschon diese benennung auch der befreiung von vorurtheilen überhaupt zukommt, jener doch vorzugsweise ein vorurtheil genannt zu werden verdient. 7,153; man spricht viel von aufklärung und wünscht mehr licht, mein gott, was hilft aber alles licht, wenn die leute entweder keine augen haben, oder die, welche sie haben, vorsätzlich verschlieszen. LICHTENBERG 1,201. auch nur aufschluss, erklärung; kannst du mir aufklärung geben?"

Görüldüğü gibi, Grimm sözlüğü Aydınlanma maddesini Kant'tan iki ve Lichtenberg'ten bir tümceyle aydınlık biçimde açıklıyor. Kant'ın tümceleri şöyle:

"Aydınlanma, her zaman bireyin kendinin düşünmesinin anahtar kavramıdır. Batıl inançtan kurtuluş aydınlanma demektir, zira, bu tanım her ne kadar her türlü önyargıdan kurtuluş anlamına geliyorsa da, zaten batıl inanç önyargı denmeyi özellikle hak etmektedir."

(Mustafa Kemal'in, aynı anda başlattığı uluslaşma ve aydınlanma sürecinin başarısı için, "özgür düşünen bireylerin eğitilmesi" gerektiği sözü, onu bir anlamda Kantçı da yapıyor.)

Sözlükteki Lichtenberg alıntısına gelince, o da şöyle:

"Aydınlanmadan çok söz ediliyor ve daha fazla ışık isteniyor. Tanrım, ama insanların gözü yoksa, ya da gözü olanlar da bile bile kapatıyorlarsa, bütün ışığın ne yararı olur."

Lichtenberg'in bu tümcesinde, yaklaşık üç yüz yıldır aydınlanma sürecinin hâlâ bitmemiş olmasının, belki de hiç bitmeyeceğinin gerekçesi var. Ne yüzden olursa olsun, ışığı görmeyen, göremeyen ya da görmek istemeyen insanlar, her zaman, her yerde olacaktır. Türkiye'de bu çelişki seksen sonrasında sürekli bir tırmanış içine girmiştir. Bu yüzden, Cumhuriyet Devrimi'yle başlatılan aydınlanma süreci, kendi dinamiklerini kendiliğinden harekete geçirmiştir yeniden. Süreç, Türkiye'de henüz yüz yılını bile doldurmadı.

Bir de günlük konuşma dilinden, "Beni aydınlatır mısın?" örneğini veriyor sözlük. Herhangi bir konuda bilgilendirme anlamında, Türkçe'de de olduğu gibi. Lessing'e ve Cevdet Kudret'in verdiği özet bilgilere dönüyorum:

"2 - Lessing, Alman edebiyatının en büyük eleştirmecisi sayılmaktadır. O devirde Almanya'da çok tutulan ve taklit edilen Fransız tragedyalarını yermiş; tiyatro sanatının ana ilkelerini anlatarak Yunan tragedyalarıyla Shakespeare'in dramlarını örnek olarak göstermiş; kendisi de, Alman edebiyatının ilk önemli

tiyatro eserlerini yazmıştır. Alman tiyatrosunun gelişmesinde onun görüşlerinin büyük etkisi olmuştur.

3 - Lessing, eleştiri ve tiyatro alanlarında eserler vermiştir. Eserlerinin en önemlileri şunlardır:

Eleştiri alanında: Laokoon (1766), Hamburg Dramaturjisi (1767 - 1770); tiyatro alanında: Emilia Galotti (1759), Minna von Barnhelm (1767), Bilge Nathan (1779), vb."

Lessing'in eleştiri alanındaki yapıtlarını uygulamalı ve kuramsal diye ayırabiliriz. Hamburg'taki ulusal tiyatro müdürlüğü yıllarının ürünü olan "Die Hamburgische Dramaturgie", çağdaş ve aydınlanmacı tiyatro eleştirisinin ilk temel yapıtıdır. Bu yapıt okunmadan, iyice özümsemmeden bugün de iyi bir tiyatro eleştirmeni olunamayacağı görüşünü taşıyorum. Oluşum halindeki Alman tiyatrosundan yola çıkarak, modern, evrensel tiyatroya eleştirel bakışın temelini atmış, ilkelerini koymuştur. Ulusal Alman tiyatrosunun da kurucusudur. Eleştiri, doğrudan aydınlanmacı bir türdür. Lessing, Almanya'da özellikle modern tiyatro eleştirisinin uygulamada temelini atarken, bir yandan da özellikle Laokoon ile modern estetiğin ve poetiğin çerçevesini çizmiştir. "Briefe, die neueste Literatur betreffend" (En Yeni Edebiyata İlişkin Mektuplar) adlı yapıtı, Friedrich Schlegel tarafından "üretici bir eleştiri"nin (produktive Kritik) ulaşılmaz örneği olarak nitelendirilmiştir. Sahne yapıtlarında da bunun uygulamasını gerçekleştirmiş, modern Alman tiyatrosunun kurucusu olmuştur. O zamana dek kopyalanan Fransız tiyatrosuna karşı, toplumsal yönelsemeli İngiliz anlayışına uygun Bürgerliches Trauerspiel (Burjuva Acıklı Oyunu) "Miss Sara Sampson" (1755) ile yeni bir türü ve özellikle "Minna von Barnhelm" ile Alman güldürü (Lustspiel) türünü yaratmıştır.

Şanssız ve mutsuz kısa bir yaşamın sonunda ölünce, Goethe ile Schiller, onun yaşamında "Tanrılardan Bir Tanrı" olduğunu belirterek, ölümüyle artık "Tanrıların anlaklarının üstünde bir anlak" diye andılar. Önce eleştirmen ve estetikçi Lessing üzerinde durmak ve burada aydınlanmacı yönüne işaret etmek istiyorum.

"Laokoon oder über die Grenzen der Malerei und Poesie" (Laokoon ya da Resimle Yazın Arasındaki Sınırlar Üzerine) adlı (1767/69) köşetaşı niteliğindeki yapıtında bu iki türü kesin bir sınırla ayırarak, alegorik anlayışa son verdi. Resimde gövdelerin figürler ve renklerle uzam içinde yan yana canlandırıldığını, yazının ise, edimleri süremin akışında art arda anlattığını vurgular. Yazın kendi süreci içinde her şeyi oluşturur, devingen bir edimle bir oluşumu ve etkilemi belirtir. Bu, aydınlanmacı, rasyonel bir tavırdır. Ünlü ansiklopediciler Diderot ve d'Alambert ile birlikte doğayı taklit bu rasyonalizmin yöntemidir. Ama doğa taklidinde vurgulanan, o zamana dek geçerli olan, genelgeçer olan katı kuralların yerine, algı ve duyarlılıkta çokluk ilkesidir. Lessing, "Laokoon"da şöyle açıklıyor bunu:

"Doğada tek tek arı duyarlık yoktur; her bir duyarlılıkla birlikte başka bin tanesi oluşur, bunların zerresi, temel duyarlılığı bütünüyle değiştirir, böylece istisna üstüne istisnalar doğar, bu da görünüşte genel yasayı sonunda az sayıdaki istisnaya indirger."

Doğayı yansılama, güzele indirgenmiş dar sınırlar içinde kalmaz, Lessing'e göre. Bütün doğayı kapsar. Bütün doğanın içindeyse, güzel olan yalnızca ufak bir bölümdür. Yani rasyonel algılamaya ve yansılamaya, o zamana dek sanata uygun görülmeyen görünüm ve görüngüler de katılır. Yani çirkinin estetiği burada temellenir, dolayısıyla modern estetik.

Doğayı yansılama elbette sanatsal edim sürecinde dönüşüme uğrar. Doğa gerçeği, sanat gerçeğine dönüşür. Bunun şaşmaz yöntemi de Lessing tarafından ortaya atılan "prägnanter Augenblick", yani doğadan bir pregnan an seçmektir. Doğayı yansılama, bütüncül olamaz sanatta, bir ayıklama ve seçimi gerektirir. Ancak bu öyle bir seçim olacaktır ki, sanata dönüştürme sürecinde yeni bir perspektif oluşacaktır. Bunun için nesnel sınırları doğal-güzelin ötesinde genişletmek yetmez, seçilen an'dan hareketle gerçeğin oluşum süreci, doğanın değişimini, değişirliğini de içermelidir. Ortaya çıkan sanat gerçekliği, izleyenin hayal gücünün dizginlerini boşaltabilmelidir. Lessing'i okuyoruz:

"Sanatçı, hep değişen doğadan bir tek an dışında, özellikle de ressam bu bir tek anın bir bakış açısı dışında başka bir şey kullanmıyorsa; ama yapıtları salt bir

bakış için değil de, inceleyerek seyretmek, uzun uzun ve tekrar tekrar seyretmek için yapılmışsa; o zaman, o bir anı ve o bir anın bir tek bakış açısını, kesinkes elden geldiğinden de öte verimli seçmek gerekir. Oysa bu ancak, düşlem gücüne geniş, özgür bir oyun alanı bıraktığı ölçüde verimlidir." Düşlem gücünün oyun özgürlüğünden amaç, seçilen anın öncesindeki ve sonrasındaki sürecin görülmesi, sezilmesidir. Bu an, pregnan an'dır ve sanat gerçekliğine dönüştürme sürecinde, öyle seçilen bu an, sürem kazanır. Birlik'te çokluk, estetiğin ilkesi olurken, Diderot'un dediği gibi, bunun basit olarak gerçekleşmesi isteniyor: "Okunmak, sahnede kalmak istiyorsan, kolay ol..."

Bu iki ilkenin birleşmesi, ancak sanat gerçekliğinin yapıtta yeni ve rasyonel yapılanmasıyla olasıdır.

"Die Hamburgische Dramaturgie"de ve kendi oyunlarında Lessing, düşleme özgürlük tanımayan kalıplarla ve doğada da, gerçekte de olmayan yapmacık, salt yalıtık duyarlıklarla, toplumun bilincine, algılamasına yerleşmiş basmakalıpları, önyargıları, saltık gerçek diye bilinen sınırları kıramayacağını, kısıtlamaları aşamayacağını bilir.

Hocam Fritz Martini, Alman Edebiyat Tarihi'nde (Deutsche Literaturgeschichte) Lessing için, "anlağın (zihnin) en yüksek bilinçliliği ve aydınlığı onun doğasına başlanmıştır," diyor. Okuyorum:

"Özgürlük deyince, insanın kendi algı ve idrakini, yaşanmış hakikatte karar kılmak için ödünsüz cesaretini anlarsak, o, Almanlar arasında belki de en özgür anlaktı (zihindi). Silinmeyen etkisi, zihinsel etkinliğinin erdeminde yatar..." (12. basım, s. 193, Stuttgart 1963)

Aydınlanma, edebiyatta en yoğun biçimde tiyatrodan yansımaktadır. Fransız tiyatrosunun Aristotelesçi, zümreler, sınıflar arasında değişmez kurallara göre oluşmuş, antik tiyatrodan kaynaklanan kapalı dramaturjisi yerine; zümreler ve sınıflar arasındaki sınırları geçişimli kılarak çözen, toplumsal içeriklere yönelen, soylular sınıfı dahil, insanı bütün zaaflarıyla canlandırarak, aslında insanın özünde soylu soysuz ayrımının olmadığını gösteren, dünyayı kilisenin gözüyle ve yorumuyla değil de, duylularla ve usun yorumuyla gören İngiliz tiyatrosunun, özellikle Shakespeare'in açık dramaturjisine eğilen; buradan hareketle, tiyatro türlerinin de kesin sınırlarla birbirinden ayrılabilen saf türler olamayacağını saptayan Lessing, bu kavrayışını ve böylece geliştirdiği dramaturjiyi kendi yapıtlarıyla uygulamaya da dökmüştür.

Rönesansla saraya giren tiyatroyu, Alman burjuvasının oluşum sürecinde Hamburg'ta ilk kez o, bir burjuva girişimine dönüştürmüş, bir ulusal tiyatronun da temelini atmıştır. Böylece, tiyatro ve edebiyat, soylulara karşı oluşan burjuva halk kesiminin yaşam biçimi olmaya başlamıştır. August Langen, 18. yüzyıl rasyonalizmi üzerine bir çalışmasında şu saptamayı yapıyor:

"Tiyatro oyunu, Alman aydınlanmasının tipik edebi türüdür. Gösteri sahnesinin bu ahlak kurumu, her şeyden önce sosyal önemiyle bu rağbeti görmüştür, herhalde toplumla bağıntılı bir kültürün ifadesi olarak. Orada eğitsel iyimserlik onanmış, orada örnekler gösterilmiş, orada zaafılar, kötü huylar gülünçleştirilerek düzeltilmiştir."

Ancak, sınıf ve zümre sınırlarını aşan, ortadan kaldıran dramaturjiyle; antik trajedi ve komedi dramaturjisinin Fransa'da yenilenen kalıplarını kırarak, kilise yorumundan, bilimsel, ussal yoruma geçerek, sınıflar, zümreler ve insanlar arasındaki önyargılar da bütün çıplaklığıyla sergilenmeye başlanmıştır. Lessing'in 1749 yılında yazdığı "Özgür Düşünceli" (Der Freigeist) ile "Yahudiler" (Die Juden) adlı oyunları, Alman tiyatrosunda bu anlamdaki ilk örneklerdir. "Yahudiler" adlı oyunda Alman tiyatrosunda ilk kez okumuş, eğitilmiş, aydın bir Yahudi görülmektedir. Oyunda iki kez Baron'un yaşamını kurtaran kişi bir Yahudi'dir. Ama onun Yahudi olduğu bilinmez. Bu yüzden, oyun kişileri, Yahudilerle ilgili bütün önyargılarını da çekinmeden dile getirirler. Yahudilere sövmekte Baron ile yanında çalışan uşağı Martin Krumm ve Christoph arasında bir fark yok. Hepsinde aynı önyargılar, aynı sövgüler.

Baron'un yaşamını kurtaran yabancı yolcu, kimliğini açıklayınca, yaşamını bir Yahudi'ye borçlu olmaktan dolayı Baron büyük utanç duyar. Ancak, servetiyle bu utançtan kurtulmayı bekler. Yaşamını kurtaran bu yüce gönüllü yabancıya, onun

asıl kimliğini öğrenmeden önce, biricik kızını eş olarak vermeye hazır olan Baron, bu yabancı'nın Yahudi olduğunu öğrenince, bu tasarısından derhal vazgeçer. Ama yaşamını bir Yahudi'ye borçlu olmak, ona gönülbörcü duymak da istemez. Bu duygudan kurtulmak için, hayatını kurtaran yabancıya, yani Yahudi'ye bütün servetini sunar:

"BARON. Hiç olmazsa, kaderin izin verdiği kadarını yapmak isterim. Bütün servetimi alın. Yoksul, ama minnet duymayı, zengin, ama nankör olmaya yeğlerim." Yolcunun yanıtı Baron'a iyi bir derstir:

"Bundan sonra halkımla ilgili olarak biraz daha insafllı ve biraz daha az önyargılı olmanız dışında bir ödül beklemiyorum."

Önyargıyla iyi niyet Baron'un şu görüşünde kesişir:

"Ah, hepsi sizin gibi olsaydı, ne kadar saygıdeğer olurdu Yahudiler."

Yolcu, bu sözün altında kalmaz:

"Ve Hıristiyanlar ne kadar sevimli olurlardı, hepsi sizin niteliklerinize sahip olsaydı!"

Böylece, önyargılar sergileniyor, ancak aydınlanmacı, rasyonel yaklaşımla kesin bir çözüm getirilmiyor. Sergilenen sorun üzerine düşünülmesi amaçlanıyor. O zamana dek Alman tiyatrosunda Yahudi tipi tefeci, soyguncu, pinti ve cahil bir gülünç tip olarak gösteriliyordu.

Bu oyunda artık Aristoteles'in belirlediği saf bir tür yoktur. Saf komedinin, saf trajedinin yerini artık vatandaşlardan oluşan yeni toplumun, iç içe karışan binbir duyarlılığı alıyor. Lessing, oluşan burjuva toplumunda ve insanında, saray türü trajediyle kul türü komedinin birbirine karıştığını saptıyor. Burjuva insanın, yani sıradan yurttaşın yaşam gerçekliği, duyarlıklar yumağıdır. Lessing, duygulu komediyi, ya da gerçek komediyi ("Minna von Barnhelm" Alman tiyatrosundaki baş örnektir), duyguların çokluğundan çelişkiler kuralını türetmiştir. Saflık ve yalıtılmışlık yerine, toplum ve insan yaşamındaki, yani doğadaki gerçekliğin bir karşılığı olarak duyarlıklar ve algılamalar çelişikliği, ilke ve kural olmuştur.

"Yahudiler", Lessing'in bütün dünyaca bilinen "Bilge Nathan" (Nathan, der Weise) (1779) adlı olgunluk dönemi oyununun ön habercisi, ön çalışması oldu.

Bilindiği gibi, "Bilge Nathan" oyununda Lessing, Boccaccio'nun yüzük parabolünü (Ringparabel) yenileyerek kullanıyor. Üç kutsal kitabın, üç dinin karşılaşmasında ve karşılaştırılmasında; gerçek dinin, karşılıklı hoşgörü, tahammül, karşılıklı anlayış, sevgi ve barış olduğu savı bir oyun kurgusu içinde işleniyor.

Dışta değil içte, zikirde değil fikirde diyebileceğimiz gerçek inancın, üstün ahlak, temiz duygular ve temiz yüreklilikten başka bir şey olmadığı, böylece her üç dine bağlı insanların, bu erdem ve ilkelerde birleşebilecekleri ve eşitlenebilecekleri ortaya konuyor.

Kurumsallaşmış ve iktidar sahibi din (örneğin, kilise; örneğin bugün İran'daki gibi uygulamalar, ya da Refah ya da Fazilet militanlarının hedefledikleri) gerçek inancın, gerçek müminliğin karşıtı olarak gösteriliyor.

İnsan olmak, insanlık, insancılık, her türlü din, mezhep, ırk, soy, ulus ayrımının üstündedir. Herkesten çok acı çeken ve baskı gören, böylece olgunlaşan ve bilgeleşen Yahudi Nathan, oyunda hem Müslümanların sultanı Saladin'in sarayında, hem de Hıristiyanların başrahibinin yanında insanlık hocası olarak görev alır.

Lessing, bu oyunda barışsever bilgelikle, üstün ahlak ve hakikatçılığı, özgür düşünmeyi bir potada yoğurarak, insancılık düşüncesine, saf hümanite düşüncesine varıyor.

Aydınlanma hareketi de zaten, kilise baskısına ve kilisenin dünya yorumuna karşı, bilimsel, ussal yorumu, dogmalardan ve önyargılardan kurtuluşu getirerek, hümanizm denizine akmıştır, hâlâ akmaktadır.

Yüksel Pazarkaya